

EVOLUȚIA DEMOGRAFICĂ A ȚĂRII MOȘILOR ÎNTRE SECOLELE XVII - XX

Dominuț Pădurean

Acoperind o perioadă de peste trei secole (340 de ani), considerațiile noastre demografice¹ - Anexa A - se referă la intervalul de timp cuprins între primul urbariu realizat în Transilvania (1652) și unul dintre ultimele recensăminte realizate în România (1992).

Ca arie geografică, sub denumirea de „Țara Moșilor” am inclus localitățile de pe cursul superior al „Râului de aur”(Arieșului) – dintre Bistra și izvoarele celui mai important râu ale acestei zone -, precum și cele dintre Câmpeni și Bucium, unind, în chip firesc, în consonanță cu dovezile pe care ni le oferă trecutul istoric, ”țara” moșilor lemnari, cu cea a moșilor mineri, cu atât mai mult cu cât, în ciuda unor particularități specifice, de ordin economic, ele au avut de-a lungul istoriei un trecut comun, formând un tot unitar².

Din punct de vedere metodic, considerațiile noastre demografice privesc următoarele șase perioade:

- prima, cuprinzând intervalul de timp dintre anii 1652-1691 (39 de ani), de la primul urbariu realizat în Transilvania, până la anul în care acest străvechi pământ românesc a fost ocupat de habsburgi; aceasta a fost perioada de început a demersurilor demografice referitoare la arealul Țării Moșilor;

- a doua, cuprinzând intervalul de timp dintre 1691-1867 (176 de ani), de la anul ocupării Transilvaniei de către habsburgi, la anul încheierii nefastului pact dualist austro-ungar; aceasta a fost perioada urbariilor și conscripțiilor austriece (mobilurile și scopurile habsburgilor erau în egală măsură economice - precumpănitor fiscale -, militare, politice și ideologico-confesionale);

- a treia, cuprinzând intervalul de timp dintre 1867-1918 (51 de ani), de la anul pactului dualist austro-ungar la anul Marii Uniri; aceasta a fost perioada recensămintelor maghiare, o perioadă caracterizată prin denaturarea grosolană a realității demografice locale, prin practici și tehnici falsificatoare fără precedent;

- a patra, cuprinzând intervalul de timp dintre 1918-1947 (29 de ani), de la Marea Unire la proclamarea Republicii; aceasta a fost perioada recensămintelor românești interbelice;

- a cincia, perioada recensămintelor socialiste dintre 1948-1989, de la instaurarea la căderea socialismului în România;

- în fine, a șasea, a recensămintelor de după 1989;

Sub aspectul exactității și veridicității datelor înscrise în documentele statistico-demografice, anul de cumpănă, care le desparte în două categorii, este anul 1918.

Prima categorie de documente, anterioară anului Marii Uniri, conțin date și informații care trebuie utilizate și judecate cu multă precauție și discernământ. În vedere trebuie avute epoca istorică și contextul politico-național în care au fost elaborate, factorii obiectivi și – mai ales – subiectivi care au acționat asupra recenzorilor și

¹ Termenul de “demografie” (știința despre populație) a fost introdus de Achille Guillard, în anul 1855.

² Vezi Pădureanu Dominuț, Considerații privind teoriile legate de originea, numele și aria de locuire a moșilor (țopilor), în: ANUARUL MUZEULUI ETNOGRAFIC AL TRANSILVANIEI (Cluj Napoca), 2000, p. 204.

recenzaților, secularul „duel” dintre recenzați și recenzori, scopurile economice, militare și politice ale recensămintelor austriece (1691-1867), politice și naționale ale recensămintelor maghiare (1867-1918) ș.a.

A doua categorie de documente, de după Marea Unire (1919-1992), caracterizate printr-o exactitate crescândă de la un recensământ la altul, relevă evoluția demografică a Țării Moților în anii orânduirii capitaliste (1919-1947), socialiste (1948-1989), respectiv după decembrie 1989.

Asupra datelor urbariilor, conscripțiilor și recensămintelor din perioada 1652-1918, și-au pus amprenta – negativ !- o serie de factori. Urbăriile, conscripțiile și recensămintele acestor 266 de ani au fost marcate negativ, mai întâi, de adversitatea și opoziția manifestată de români (moți) față de ele.

„Conscrierea – arăta istoricul Ștefan Meteș – în orice domeniu se făcea urmărirea un scop însă, cei de jos n-au văzut-o cu ochi buni niciodată, fiindcă din experiență știau că-i urmează într-o formă sau alta, nouă și mai grele sarcini.

De aici groaza de conscripții a Românilor, de care se fereau ca de foc, căutând cu orice prilej de acest fel să-și reducă numărul și situația lor materială.

Astfel ei apar totdeauna mai puțini și mai săraci de cum au fost în realitate și după împrejurări vedem, că în aceeași localitate deodată numărul Românilor a crescut în mod neobișnuit, iar în alta a scăzut, ca să urce surprinzător la o nouă conscriere”³ (Anexa B).

Concluziile de mai sus, reale și semnificative totodată, privesc pe românii din Transilvania în general. În judecarea lor însă, trebuie avut în vedere că starea de spirit și practicile amintite sau manifestat în mod particular, de la o unitate administrativă la alta, de la o zonă la alta, în funcție de specificul ei economic, topo-geografic, psihologia locuitorilor ș.a.. Aceste stări de spirit și practici au constituit realități seculare, făcându-și simțite efectele îndeosebi în zonele montane înalte – exemplul tipic constituindu-l Țara Moților -, regiuni întinse, cu o topografie ce le făcea greu accesibile, în care controlul efectiv al populației, pământului și bunurilor mobile și imobile era dificil de realizat.

Datorită condițiilor specifice ale Țării Moților, demersurile de acest gen s-au făcut cu dificultate, rezultatele au rămas aproximative, aceasta cu atât mai mult cu cât posibilitățile de sustragere erau numeroase iar ostilitatea moților față de ele mereu în creștere. De sânguința, atenția și maniera concretă de lucru a recenzorilor, pe de o parte, de istețimea și modul în care moții au știut să folosească, în propriul lor interes condițiile topo-geografice și climatice locale, pe de altă parte, a depins în bună măsură „câți” și „ce” anume a fost – sau nu!- recenzat și consemnat în documentele statistico-demografice.

Între cele două „tabere” – recenzori și recenzați – a existat, tacit, o adevărată luptă, primii căutând să conscrie cât mai exact situația de fapt, ceilalți căutând ca datele oficiale să fie cât mai mici cu putință. Mult timp, din acest „război”, învingători au ieșit localnicii. **Inexactitățile** documentelor statistico-demografice din perioada la care ne referim, **„nu le putem presupune în plus, ci – așa cum arăta David Prodan – numai în minus”!**⁴

Una dintre cele mai des și larg utilizate practici de către moți, a constat în diminuarea numărului și cuantumului de bunuri de care dispuneau și, pe această cale –

³ Ștefan Meteș, Contribuții la studiul populației din Transilvania în trecut. I. Populația din jud. Cojocna, Dobâca și Turda în secolul al XVIII-lea, București, 1941, p. 2.

⁴ D. Prodan, Iobăgia în Transilvania în secolul al XVII-lea. Vol. I. Supușii, București, 1986, p. 55.

întrucât volumul obligațiilor totale se repartiza pe capi de familie – păstrarea unui volum acceptabil (suportabil) de obligații. Aplicată într-o măsură mai mare sau mai mică, **tănuirea (evaziunea)** a fost o realitate, o permanență, care a influențat într-o proporție variabilă, toate urbariile, conscripțiile și recensămintele dintre anii 1652-1918, ea reprezentând în mâinile moșilor „**una din armele(...) cele mai eficace**”⁵.

Ca practică, ca modalitate concretă de luptă (pașnică) împotriva exploatării sociale și dominației străine, tănuirea a atins cotele sale cele mai înalte în cursul secolului al XVIII-lea. În 1714, recenzorii Comitatului Alba de Jos, referindu-se la locuitorii din Bucium – faptul fiind valabil și pentru celelalte localități moștești – arătau că „**după spusele și referințele oamenilor cinstiți [sic!], au tănuit multe din vite și chiar dintre ei înșiși**”⁶. Această tănuire putea să atingă – potrivit opiniei istoricului Tóth Zoltán I. – de două-trei ori cifra celor declarate și a celor ce s-ar fi putut constata⁷.

Corupția, comoditatea, interesele subiective ș.a., au făcut ca cei puși să facă conscripțiile să nu lucreze așa cum ar fi trebuit. În plus, slujbașii domeniali nu se prea străduiau să-i sprijine pe cei ai comitatului în realizarea acestor operațiuni greoaie și delicate, ultimii fiind concurenții lor la jefuirea economică a moșilor. Nu excludem posibilitatea existenței unor cazuri în care o parte dintre slujbașii centrali au fost înțeleși cu cei locali, beneficiind în comun de pe urma tănuirii.

„**La adăpostul munților – scria David Prodan – greu de controlat, departe de ochii stăpânului, în acest loc închis fizic, dar deschis larg variațiilor vieții, căderii sau ridicării, mizeriei sau câștigului subit, în acest arbitrar al sarcinilor, abuzul, fraudă, vegetează luxuriant. Pe toată scara aparatului, de sus până jos, funcționari mineri, domeniali sau comitatensi, schimbători de aur, percepatori, șpani, juzi, gornici, comit cele mai revoltătoare abuzuri. Repartizează sarcinile publice arbitrar, sustrag pe cei care le plătesc lor, încarcă pe cei săraci, încasează samavolnic, peste prevederile legale, așa ca să le ajungă și pentru ei și pentru superiorii lor. Se acopăr unii pe alții, nu dau satelor socoteală de încasările lor cu anii, amendează, bat, înșeală, întreținând mereu spiritul de revoltă**”⁸.

Între 1746-1776, moșii trebuiau să-și îndeplinească obligațiile în funcție de datele consemnate în ultimul urbariu. Diferența, în minus, între numărul real al locuitorilor și cel consemnat de registrele urbariale, explică de ce moșii aveau o situație relativ suportabilă.

„**Obștea satului – menționa Tóth Zoltán I. – (...) reprezenta destul de fidel o formă limitată de autonomie care permitea sătenilor să repartizeze între ei, în mod mai mult sau mai puțin satisfăcător, totalul taxei domeniiale despre care nu se poate spune că ar fi fost prea ridicată.**

Solidaritatea țărănească a permis folosirea armei tănuirii și față de organele comitatului, care efectuau recensămintele fiscale”⁹.

Procedura de distribuire a dării și taxei – așa cum sublinia istoricul Nicolae Edroiu – deschidea și ea largi posibilități de abuzuri. „**Sumele erau împărțite pe cele trei subdomenii [ale Zlatnei - de sus, de mijloc și de jos], șpanii acestora defalcându-le**

⁵ Tóth Zoltán I., Mișcările țărănești din Munții Apuseni până la 1848, București, 1955, p.106.(Titlul inițial, al ediției apărute în limba maghiară la Budapesta, în anul 1951, a fost: Parasztmozgalmak az erdélyi Érchegeységben 1848-ig).

⁶ Ibidem, p. 69.

⁷ Ibidem.

⁸ David Prodan, Răscoala lui Horea. Ediție nouă, revăzută. Vol. I, București, 1984, p.121.

⁹ Tóth Zoltán I., op.cit., p. 106.

*pe sate, ajutați de sameși, de aici juzii satelor coborând lucrarea la nivelul familiilor iobăgești. Controlul ierarhic avea loc, în cel mai bun caz, la sumele predate în contul acestor obligații, și nu la cât se făcea repartizarea, și cu atât mai puțin la sumele strânse efectiv din sate și subdomenii. La adăpostul munților abuzurile erau în floare, de pe urma moților supuși fiscali funcționăria domeniială acumulând bogății în beneficiu propriu*¹⁰. Încă de pe la 1750, autoritățile statului știau că numărul contribuabililor din Țara Moților era mult mai mare decât cel consemnat oficial, ele având în vedere atât tănuirea (evaziunea) cât și natalitatea ridicată a locuitorilor acestei zone. Nu întâmplător, comisia care a realizat recensămintele din anii 1750 și 1755 pe domeniul de sus, îi numea pe moți „*popor înclinat spre tănuire*”¹¹. Deși acuzau pe moți de tănuire (evaziune), juzii, șpanii¹², funcționarii administrației habsburgice ș.a., cointeresați direct în persistența fenomenului, l-au tolerat, beneficiind ierarhic de plusurile realizate pe această cale. Un eveniment minor în aparență, a schimbat radical starea de lucruri existentă.

Macavei Bota, soldat în regimentul Gyulay, în urma unui conflict personal – după cât se pare –, a denunțat autorităților evaziunea practică pe scară întinsă pe domeniile Zlatnei. Actul său de trădare – pretext mult așteptat de autorități – a dus în cele din urmă la smulgerea din mâinile moților a uneia dintre cele mai eficace „arme” de luptă, acest fapt având drept consecință imediată agravarea simțitoare a situației moților. Sesizată, împărăteasa Maria Tereza (1740-1780) numea la 3 octombrie 1772 o comisie provincială – compusă din reprezentanți ai Guberniului, visteriei, Comitatului Alba și Tribunalului minier – care avea ca mandat imperativ cercetarea și clarificarea situației privind tănuirea (evaziunea) în zonă. Deplasându-se la fața locului, comisia a făcut numărările și măsurătorile de rigoare, găsind pe cele trei domenii ale Zlatnei nu mai puțin de 4333 capi de familie (contribuabili) care nu figurau în tabelele de dare aflate oficial în uz.

Dintre aceștia, 3822 capi de familie (88, 21%) erau din Țara Moților: Abrud Sat – 123 (2,84 % din numărul total, respectiv 3,22 % din numărul celor de pe domeniul de sus), Bistra – 518 (11,95 %; 13,55 %), Bucium – 115 (2,65 %; 3 %), Cărpiniș – 89 (2,05 %; 2,33 %), Câmpeni – 978 (22,57 %; 25,57 %), Râul Mare – 1151 (26,56 %; 30,12 %), Vidra – 848 (19,57 %; 22,19 %).

Ca urmare a acestei situații, darea domeniilor Zlatnei a crescut considerabil¹³:

Nr. crt.	Anul fiscal	Suma (florini nemțești)
1	1770/1771	10.219, 80
2	1771/1772	11.044, 46
3	1772/1773	19.534, 33
4	1773/1774	22.221, 08
5	1774/1775	23.250, 29

Raportând darea domeniilor Zlatnei din 1774/1775 cu cea din 1770/1771, rezultă o creștere a acesteia cu 13.030,49 florini nemțești, respectiv cu 227,51 % (concomitent

¹⁰ Nicolae Edroiu, *Pe urmele lui Horea*, București, 1988, p. 15-16.

¹¹ Tóth Zoltán I., op. cit., p. 69.

¹² Un exemplu îl constituie șpanul Domeniului de sus Gheorghe Bisztrai, la care s-a descoperit – în cursul cercetărilor – o listă cuprinzând 946 capi de familie care nu figurau în tabelul oficial de dare !

¹³ David Prodan, op.cit., p. 99.

au crescut contribuțiile militare, au sporit muncile pentru lucrările publice, sau înmulțit abuzurile administrației imperiale ș. a.)! Această creștere a căzut îndeosebi pe capul moșilor de pe domeniul de sus, unde de altfel evaziunea fiscală fusese și cea mai mare (3.495 capi de familii, respectiv 80,66 % din numărul total al celor găsiți în culpă, 91,44 % din numărul total al celor din Țara Moșilor):

Nr. crt.	Localitatea	Nr. tăinuitorilor	1771/1772	1772/1773	1773/1774
1	Câmpeni	978	1430, 43 fl.	3620, 12 fl.	3861, 50 fl.
2	Bistra	518	595, 05 fl.	1776, 00 fl.	2177, 21 fl.
3	Râu Mare	1.151	1300, 51 fl.	3628, 52 fl.	4612, 20 fl.
4	Râu Mic	848	1050, 02 fl.	3013, 22 fl.	3303, 46 fl.
	TOTAL	3.495	4376, 01 fl.	12.037, 86 fl.	13.954, 37 fl.

În doar doi ani, darea a crescut brusc, de la 4.376,01 florini, la 13.954,37 florini (+ 9.578,36 florini; + 318,88 %), respectiv de 3,19 ori.

Comisia de anchetă a hotărât, *”pentru a da un exemplu și pentru a înfricoșa pe alții”,* ca *„toți locuitorii, indiferent dacă sau sustras sau nu, să plătească suma egală cu valoarea evaziunii pe un an, fiindcă cei dintâi o datorează de drept, iar ceilalți au plătit mai puțin decât trebuie”*¹⁴. În cursul cercetărilor, comisia a descoperit că și denunțatorul se număra între complicii juzilor însă, pentru „meritele” sale, a fost scutit de serviciul militar și i s-a acordat și o pensie de 10 creițari/zi pe durata întregii vieți. (Moșii nu-i vor ierta „gestul” niciodată! În timpul rășcoalei de la 1784 a scăpat de mânia acestora cu fuga, dar și cu averea strânsă cât timp a fost jude în Vidra)¹⁵.

În anul 1776 a fost dată o reglementare urbarială provizorie, care s-a introdus imediat. Ea simplifica la maximum raporturile, reducea totul la robotă, pe care a convertit-o în bani (taxa urbarială). Quantumul ei s-a mărit de 2,5 ori și s-a individualizat, creșterea demografică ducând la creșterea acesteia. Iată cheia faptului că ea a declanșat un adevărat torent de plângeri din partea moșilor. Asupra urbariilor, conscripțiilor și recensămintelor și-a pus amprenta negativă, uneori, condițiile climatice nefavorabile. Recenzorii din 1714 – ca să cităm un exemplu revelator – declarau mai apoi că *„în hotarul aceluia sat [Vidra] locuiesc de două-trei [ori] dacă nu și mai mulți [locuitori], dar din pricina moinei reci a fost cu neputință să-l cercetăm la fața locului, iar sub jurământ n-au declarat mai mult”*¹⁶. Corectitudinea datelor statistico-demografice a fost viciată apoi și de superficialitatea, de maniera defectuoasă în care au lucrat recenzorii veniți în zonă, de scopurile personale dar și de cele urmărite de inițiatorii înregistrării populației și bunurilor. Acest ultim aspect iese cu pregnanță în relief dacă ne gândim la „cum” și „ce” a fost consemnat de către recensămintele maghiare efectuate în perioada 1867-1918. Exactitatea acestora a fost grav lezată de scopurile politice urmărite de autoritățile dualiste ungare, de „maniera” de traducere a acestora în viață: prin scăderea deliberată a numărului real al românilor concomitent cu „umflarea” numărului real al maghiarilor.”(...) *ungurii, puțini la număr* – sublinia un istoric american – *voiau să-și întărească rândurile cu maghiari făcuți, în lipsă de*

¹⁴ Tóth Zoltán I., op. cit., p. 109.

¹⁵ Densușianu Nicolae, Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria. 784-1785. Scrisă pe baza documentelor oficiale, București, 1884, p. 242.

¹⁶ Tóth Zoltán I., op. cit., p. 69.

maghiari născuți”¹⁷. În fine, se impun câteva sublinieri privind metodele actuale de calculare a populației din documentele statistico-demografice anterioare anului 1918.

Demografia istorică a stabilit ca principiu de lucru, luarea în considerare – pentru epoca modernă – a numărului de 5 membrii pentru o familie¹⁸, respectiv familia compusă din 2 părinți și 3 copii. Având valabilitate doar pentru epoca modernă, precum și un caracter general, principiul în sine devine inoperant pentru celelalte epoci și, îndeosebi, pentru acele zone în care natalitatea a fost constant foarte ridicată, recunoscută de izvoarele documentare ca atare. Ne gândim – când facem aceste afirmații – la zonele montane ale Transilvaniei, îndeosebi la Țara Moților care, comparativ cu alte zone geografice transilvane, a avut o populație mult mai numeroasă, fapt subliniat de numeroși specialiști (L. Apolzan, C. Feneșan, Valentin Trebici, Ion Ghinoiu, C. C. Giurescu, N. Stoicescu, I. Donat, ș. a.) și, evidențiat și mai mult, de datele la care vom face apel pe parcurs.

Munții Apuseni – a căror „inimă” a fost și rămâne Țara Moților, această „diademă de aur” a Transilvaniei, cum a mai fost numită cu o inspirată metaforă – au fost, potrivit aprecierii istoricului Constantin C. Giurescu **„cei mai populați din munții noștri”**¹⁹. Populația Țării Moților, așa cum subliniază Valentin Trebici și Ion Ghinoiu, **„s-a caracterizat de-a lungul timpului printr-o natalitate mult mai ridicată decât în alte zone ale țării, printr-un profund atașament față de familie, prin practicarea tipului de familie extinsă”**²⁰.

Media „oficială” a numărului de persoane pe o familie a variat foarte mult: 5,14 persoane în 1760-1762, 10-12 (8-10 copii) în preajma celui de-al doilea război mondial²¹. Pentru moți, acești săraci ai „țării aurului”, principala bogăție au reprezentat-o întotdeauna copii (pruncii, în limbajul local). Specificitatea vieții și muncii în zonă, concepțiile moților despre familie și copii ș.a., au făcut ca ei să-și dorească, să aibă și să prețuiască familia de tip extins, casa cu mulți copii.

În calcule trebuie apoi incluși și bătrânii, atât de des omiși de documentele statistico-demografice anterioare Marii Uniri. În literatura de specialitate, documentele statistico-demografice ale întregii perioade la care ne referim, apar consemnate sub mai multe denumiri: între 1652-1746, între primul și ultimul urbariu realizat în Transilvania, denumirea utilizată cu predilecție a fost cea de „urbariu” <germ. *urbarium*> începând de pe la 1733, până spre sfârșitul secolului al XIX-lea, denumirea mai des utilizată a fost cea de „conscriptie” (< lat. *conscriptio* – recensământ); de atunci și până în zilele noastre, denumirea „recensământ”. Cele subliniate nu au valabilitate absolută, denumirile citate fiind utilizate – uneori – atât înainte cât și după limitele cronologice menționate, faptul explicându-se prin lipsa unor norme riguroase în domeniu, prin lipsa de grijă în utilizarea unuia sau altuia dintre termenii citați.

I. PERIOADA PRIMELOR DEMERSURI DEMOGRAFICE (1652-1691)

Primele date demografice referitoare la Țara Moților datează de la începutul secolului al XVII-lea, din anul 1618, în dreptul Câmpeniului apărând consemnați 121

¹⁷ Vezi:*** File din istoria militară a poporului român. Studii. Volumul 11, București, 1983, p. 584.

¹⁸ Natalia Giurgiu, Populația Transilvaniei la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, în Vol.

Populație și societate. Studii de demografie istorică. Vol. I, Cluj, 1972, p. 103.

¹⁹ Constantin C. Giurescu, Transilvania în istoria poporului român, București, 1967, p. 11. Referindu-se la primii ani ai deceniului al cincilea al secolului trecut, Lucia Apolzan (Sate-crânguri din Munții Apuseni, Craiova, 1944, p. 10) afirma că acești munți „sunt în întregime cucerți de viața umană”!

²⁰ Valentin Trebici, Ion Ghinoiu, Demografie și etnografie, București, 1986, p. 180.

²¹ Lucia Apolzan, op. cit., p. 11; Vezi și: Victor Tufescu, Oameni din Carpați, București, 1982, p. 128.

iobagi cu 131 fii, 20 de văduve și 10 „homines inutiles”, iar în dreptul Abrud-Sat-ului 32 iobagi cu 20 fii și 3 văduve²². Din datele aflate la dispoziție reiese faptul că la 1618 pe domeniul Albei Iulii cea mai populată așezare moțească era Câmpeniul, cu 151 de înscriși.

Primul urbariu realizat pe domeniile Zlatnei datează din 1652, fiind întocmit cu ocazia reglementării bunurilor fiscale (la scurt timp după reglementarea din anii 1650/1651). Datele sale nu se referă la toate localitățile Țării Moților, ci doar la cele de pe Domeniul de mijloc (Abrud Sat, Bucium și Cărpiniș), care aveau un pronunțat caracter minier²³:

Nr.crt.	Localitatea	Iobagi	Jeleri	Văduve	Locuri de casă pustii
1	Abrud-Sat	30	-	6	31
2	Bucium	17	7	8	Lipsesc datele
3	Cărpiniș	16	-	2	13
	TOTAL	63	7	16	44

Datele, fapt ușor sesizabil, sunt incomplete²⁴. Ele lasă să se întrevadă nu doar lacune serioase în întocmirea urbariului ci și masiva tăinuire practică de localnici.

Ceva mai bogat în date se prezintă urbariul din anul 1673²⁵:

Nr. crt.	Localitatea	Iobagi	Fii	Văduve	Jeleri	Bătrâni căzuți	Neputincioși	Pescari	Fugiți	Preoți
1	Bucium	24	30	2	-	-	-	-	-	-
2	Abrud-Sat	26	40	4	2	-	-	-	1	2
3	Cărpiniș	20	16	2	-	-	-	-	-	-
	TOTAL Domeniul de mijloc	70	86	8	2	-	-	-	1	2
4	Câmpeni	64	81	5	-	1	2	3	5	1
5	Bistra	29	52	-	-	-	-	-	7	-
6	Râu Mare	56	65	5	-	-	-	-	12	-
7	Râu Mic	60	56	-	-	-	-	-	33	-
	TOTAL Domeniul de sus	209	254	10	-	1	2	3	57	1
	TOTAL GENERAL	279	340	18	2	1	2	3	58	3

Și pe acest urbariu îl apreciem ca incomplet, el neincluzând o parte a preoților, spălătorii de aur, pe cei fugiți ș. a. El atestă – pentru prima dată – că populația domeniului de sus era mai mare ca cea a domeniului de mijloc. Unele informații privind populația zonei în secolul al XVII-lea ne sunt oferite de sursele memorialistice contemporane. Astfel, din însemnările Anei Bornemisza – soția principelui Mihail Apafi I (1661-1690) – rezultă că în a doua jumătate a secolului al XVII-lea localitatea

²² D.Prodan, Iobăgia în Transilvania...op. cit., p. 9.

²³ Apud Tóth Zoltán I., op. cit., p. 38 și 68.

²⁴ Lipsesc – între alții – cei fugiți în alte părți (din Abrud Sat-2, Cărpiniș-2 ș.a.).Vezi: Tóth Zoltán I., op. cit., p. 87.

²⁵ Apud D. Prodan, op. cit., p. 54-55; Vezi și: Idem, Răscoala lui Horea...op. cit., p. 89.

Câmpeni avea 15 „porți”. Calculând numărul iobagilor impuși la dare față de fisc, rezultă un număr de 150 de persoane. Dacă comparăm datele privind Câmpeniul, cu cele privind Blajul anului 1681 – proprietate tot a autoarei însemnărilor memorialistice citate -, care număra cu slugi cu tot 19 iobagi²⁶, rezultă că primul avea de 7, 89 ori mai mulți locuitori ca cel de-al doilea ! Având în vedere datele referitoare la populația Câmpeniului în anul 1618, datele consemnate de Ana Bornemisza nu sunt verosimile, neputând constitui suportul unor concluzii sigure, relevante, pentru situația demografică a celor două localități.

Următorul urbaniu, din 1691 – ultimul înainte ca domeniile Zlatnei să fie preluate de către Cămara de la Viena – nu înregistrează schimbări deosebite, neschimbând cu nimic concluziile noastre anterioare. În a doua jumătate a secolului al XVII-lea își face simțită prezența un fenomen demografic nou – **fuga moților din așezările de baștină spre alte zone** ale Transilvaniei. Fuga avea drept consecință atât evaziunea față de fisc, cât și lipsirea acestuia de o parte a forței de muncă de care avea nevoie pentru mineritul zonal ș. a. Cauzele fugii moților din zonă sunt multiple: sărăcia zonei și a locuitorilor, creșterea sarcinilor iobăgești, creșterea alarmantă a abuzurilor autorităților locale și centrale, oprirea folosirii pădurilor, interzicerea defrișărilor (curăturilor) ș.a. Într-o plângere a moților din anul 1775 se specifica faptul că dacă situația lor nu se va schimba „*fără doar și poate că va trebui să ne gândim să fugim*”²⁷. Situația grea a moților, fuga acestora spre alte zone mai apropiate sau depărtate de zona lor geografică, l-au determinat pe împăratul Iosif al II-lea să se mire că din cauza stării în care trăiau n-au fugit cu toții²⁸. Pentru a i se pierde urma, o familie de fugari își schimba, timp de 2-3 generații, numele de mai multe ori. În fuga lor de pe domeniul de sus, moții s-au îndreptat prioritar spre munții apropiați ai Gilăului, în bazinul văii care curge dinspre Meseș și Ciucea²⁹, precum și spre alte zone adiacente. Legat de numărul moților fugiți – oricum mult mai mare decât cel consemnat scriptic!-, la el ne vom referi la locul potrivit, cu cifrele de care dispunem.

Documentele statistico-demografice referitoare la populația Țării Moților între anii 1652-1691 poartă, evident, pecetea începuturilor operațiilor de acest tip. Datele pe care ni le oferă primul și ultimul urbaniu (1652, respectiv 1691) – inclusiv „însemnările” lăsate de Ana Bornemisza – sunt prea puțin semnificative; acestea, la fel ca și datele urbaniului din 1673, nu permit formularea unor concluzii certe. Principalul „merit” al urbaniului din 1673 constă în faptul că este primul care oferă date (nesigure totuși!) pentru toate așezările Țării Moților, subliniind – indirect – o realitate demografică ce va persista în timp, ce va fi reconfirmată de majoritatea documentelor demografice din secolele XVII-XX: populația așezărilor din bazinul superior al Râului (Arieșului), a depăși constant populația așezărilor din bazinul Abrudului, dintre Câmpeni-Bucium.

Documentele demografice menționate, care încorporează primele date sistematice privind populația zonei, prin minusurile și neajunsurile evidente pe care le

²⁶ Ioan Leahu, Pagini din istoria orașului Câmpeni, în vol. Țara Moților. Studii. Articole și comunicări, Alba Iulia, 1977, p. 26.

²⁷ Vezi: Alexandru Neamțu, Din antecedentele răscoalei lui Horea, în ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE DIN CLUJ, IX, 1966, p. 259; Ștefan Pascu, Revoluția populară de sub conducerea lui Horea, București, 1984, p. 192.

²⁸ D. Prodan, Supplex Libellus Valachorum. Ediție nouă cu adăugiri și precizări, București, 1984, p. 241.

²⁹ Vezi: Valeriu Butură, Un monument al arhitecturii populare transilvănene. Biserica de lemn din Cizer. Extras din ANUARUL MUZEULUI ETNOGRAFIC AL TRANSILVANIEI PE ANII 1959-1961, p. 324; Idem, Adăposturile pastorale din Țara Moților. Extras din ANUARUL MUZEULUI ETNOGRAFIC AL TRANSILVANIEI PE ANII 1962-1964, Cluj, 1966, p. 344; D. Prodan, op. cit., p. 94.

conțin, lasă să se întrevadă că „arma” tăinuirii începuse deja să funcționeze; minusurile demografice pe care le-a generat în documentele epocii, consecințele ei, li se adaugă cele inerente începuturilor, asupra cărora factorii aleatorii – deja pomeniți – și-au pus amprenta ab initio.

II. PERIOADA URBARIILOR ȘI CONSCRIPTIILOR AUSTRIECE (1691-1867)

Perioada urbariilor și conscripțiilor austriece debutează cu recensământul³⁰ din anul 1692, când administratorul Ludovic Luczai, în numele împăratului Leopold, a făcut primul recensământ al domeniilor Zlatnei utilizând, în premieră, limba germană (în locul latinei sau maghiarei, folosite până atunci). Denumit și „Nova Connumeratio” („Noul recensământ”), el consemna, doar pentru domeniul de mijloc, următorul număr de iobagi: Abrud Sat – 42, Bucium – 24 și Cărpiniș – 16, în total 82 de iobagi. Comparat cu cel din 1673, rezultă o situație nefirească – în cei 19 ani scurși, în care nu s-au consemnat molime sau alte evenimente dezastruoase, populația a scăzut cu 197 persoane (- 66, 33 %), minus în contradicție cu evoluția demografică firească, cu evoluția economică a zonei (a mineritului îndeosebi).

Ultimul recensământ din secolul XVIII, cel din anul 1698, se înscrie pe aceeași linie. El consemnează – iarăși doar pentru localitățile domeniului de mijloc – următorul număr de iobagi: Abrud Sat – 19, Bucium – 14 și Cărpiniș – 16, în total 49 de iobagi. Datele relevă, din nou, un proces nefiresc – în 6 ani scurși populația în loc să crească, a scăzut cu 33 persoane (- 40, 24 %). Din acest date lipsesc fugarii – 50 din Râu Mare, 49 din Râu Mic, 2 din Abrud Sat, 4 din Cărpiniș ș.a.³¹

Situația acestor date poate fi pusă, după opinia noastră, atât pe seama modului în care și-au făcut datoria recenzorii cât, mai ales, pe sustragerea iobagilor de la recenzare de teama creșterii obligațiilor fiscale. Chiar recenzorii se văd siliți să recunoască că „*numărul [real al] locuitorilor era de două, de trei [ori] și [chiar] mai mare decât cel trecut în registre*”³². Secolul al XVIII-lea a marcat în întreaga Europă o creștere sensibilă a numărului de locuitori. La baza acestei creșteri – implicit a numărului de așezări – au stat, cumulativ, o serie de factori: reducerea intensității și amplexului luptelor feudale interne, rărirea expedițiilor militare străine, scăderea numărului și a forței epidemiilor³³ (datorită îmbunătățirii condițiilor igienico-sanitare), scăderea mortalității (ca urmare a îmbunătățirea condițiilor de locuit, a hranei) ș.a.

În anul 1704, Sigismund Bagosi, judele domenal al Zlatnei al Zlatnei și totodată inspector al Abrudului, a fost însărcinat de principele Francisc Rákóczi al II-lea să efectueze conscripția bunurilor de pe domeniile Zlatnei. În urma încheierii operațiunii,

³⁰ O nouă categorie de documente cu caracter demografic, superioare în multe privințe celor deja pomenite, o constituie inventarele de populație sau recensămintele, cunoscute și ele sub mai multe denumiri (catagrafii, șematisme, conscripții). În Transilvania, până în secolul XVIII, conscripțiile au avut un caracter preponderent fiscal, unitatea de impunere până la 1730 rămânând „poarta”, între 1730-1753 aplicându-se sistemul pe „calcul” (calculus), după 1753 introducându-se un nou sistem. După ocuparea Transilvaniei de către austrieci (1691), întocmirea unor astfel de documente urmărea să furnizeze statului datele necesare aplicării politicii sale fiscale și militare. Începând cu secolul al XVIII-lea, obiectul lor se extinde, ele consemnând suprafața și calitatea terenurilor, populația care le cultiva, care suporta impozitele și sarcinile fixate de stat.

³¹ Tóth Zoltán I., op. cit., p. 90 și 87.

³² Ibidem, p. 71.

³³ Din lipsă de date sigure pentru zona Țării Moșilor, dar cu efecte ușor de bănuț în plan demografic, amintim – pentru sec. XVIII – următoarele epidemii de ciumă care au afectat Transilvania: 1709-1710, 1712, 1717-1720, 1737-1739 (a afectat îndeosebi zona Abrudului), 1742, 1755-1756, 1770-1771, 1786. Apud Paul Binder, Epidemiile de ciumă din Transilvania în secolul al XVIII-lea (1709-1795), în vol. Retrospective medicale. Studii, note și documente, București, 1985, p. 181.

pentru domeniul de mijloc el consemna următorul număr de capi de familie: Abrud-Sat – 57, Bucium – 38 și Cărpiniș – 32, în total 127, adică (x 5) 635 locuitori. Cifrele, pe localități și totale, au rămas și de această dată mult sub realitatea de pe teren. Recensământul din anul 1714 – întocmit de Comitat – nu conține decât date generale, în schimb urbariul din anul 1715 – primul dintre documentele statistico-demografice ale perioadei 1691-1867 care se apropie cât de cât de situația reală – conține date (iarăși) doar pentru domeniul de mijloc(minier), înregistrând următorul număr de capi de familie: Abrud-Sat – 139, Bucium – 53, Cărpiniș – 66, în total 258. Aplicând coeficientul „x 5” rezultă următorul număr de locuitori: 695, 265, respectiv 330, în total 1.290. Este greu de estimat câți locuitori au rămas și de această dată nerecenzați, dar nu e greu de bănuît că numărul acestora a rămas, în continuare, mare.

În intervalul de timp cuprins între 1704 -1715, numărul oficial al locuitorilor domeniului de mijloc a crescut de la 635 la 1.290 (+ 655; + 203,15 %), ceea ce înseamnă că în cei 11 ani media anuală de creștere s-a ridicat la ≈ 60 locuitori. Pe cele trei localități, media anuală de creștere a fost de: Abrud-Sat – 63,18 locuitori, Bucium – 24,89 și Cărpiniș – 30. Caracterul acestor date – relative totuși – este pus în evidență de rata natalității pentru cei 11 ani: un nou născut revine la în fiecare din cele trei așezări la 11 locuitori. Datele demografice consemnate în 1704 și 1715 sunt neverosimile, mult prea evidente pentru a necesita și alte comentarii.

După 1715 s-au mai întocmit încă trei urbarii (1724, 1731 și 1746) după care, trecându-se la o formă superioară de documente statistico-demografice, întocmirea de urbarii a încetat. În acest interval de timp a fost realizat și recensământul din anii 1720-1721, scopul său constituindu-l reasezarea impozitelor, în sensul creșterii lor. Scopul urmărit de acest recensământ a primit din partea moților o „reacție” pe măsură; faptul că el a inclus doar o parte a acestora, între cei lăsați pe dinafară numărându-se și minierii ș.a., fac ca datele pe care le-a consemnat să nu reflecte realitățile demografice ale zonei.

Conform recensământului din 1720-1721 Abrud-Sat avea 146 capi de familie, adică (x 5) 730 locuitori (față de 695 în 1715), iar Abrudul 2.538 locuitori³⁴. Potrivit datelor lui Ignác Acsády – și acestea inferioare situației de pe teren –, românii, învingând toate opreliștile, reușesc să fie prezenți în toate târgurile și orașele Transilvaniei, inclusiv în orașele libere, ”regești”. Iată câteva dintre datele pe care ni le furnizează acest autor: Alba Iulia – 76 de familii românești, Zlatna – 75, Sibiu – 11, Deva – 116, Câmpeni - 146³⁵ ș.a. Dacă la nivelul Transilvaniei românii reprezentau 63-65 % din totalul populației, în Țara Moților procentul era de aproape 100 %, în majoritatea localităților moțești nefiind consemnat nici un străin.

Urbariul din 1724, datorită condițiilor modeste în care a fost realizat, datelor pe care le încorporează, poate fi apreciat ca neconcludent și trecut cu vederea. Cu date și informații superioare vine urbariul din 1731. Potrivit lui, numărul capilor de familie (Hausväter) din Țara Moților era următorul³⁶:

³⁴ Idem, Abrudul medieval (1201-1720) în APVLVM (Alba Iulia), XVIII, 1980, p. 221.

³⁵ D. Prodan, Teoria imigrației românilor din Principatele Române în Transilvania în veacul al XVIII-lea. Studiu critic. Cu o prefață de I. Lupaș, Cluj, 1944, p. 46.

³⁶ Apud Sabin Belu, Noi contribuții la istoria satelor din Munții Apuseni, în: ACTA MVSEI NAPOCENSIS, Cluj, XV, 1978, p. 391. Vezi și A. Cherteș, A. Pal-Antal, Conscriptia generală a contribuabililor din Transilvania în anii 1721-1722, în: REVISTA DE STATISTICĂ, Anul XVIII, 5, mai 1969, p. 33-45.

Nr. crt.	Domeniul	Localitatea	Numărul capilor de familie	Nr. locuitorilor în urma aplicării coeficientului „x 5”
1	De sus	Râul Mic	329	1645
2	"	Râul Mare	444	2220
3	"	Câmpeni	430	2150
4	"	Bistra	205	1025
	TOTAL	-	1408	7040
5	De mijloc	Cărpiniș	80	400
6	"	Abrud-Sat	180	900
7	"	Bucium	138	690
	TOTAL	-	398	1990
	TOTAL GENERAL		1.806	9.030

În domeniul de sus existau 1.408 capi de familie (7.040 locuitori), iar în cel de mijloc (minier) 398 (1.990 locuitori). Țara Moșilor avea – oficial -1806 capi de familie (Hausväter), deci (x 5) 9.030 locuitori. Dacă acceptăm că cel puțin 40-50 % dintre moși sau sustras operației de recenzare³⁷, se poate estima că Țara Moșilor număra cca.12-14.000 locuitori.

Intervalul de timp dintre 1715-1731 marchează un salt demografic, înregistrat – sub cifra reală – și de documentele demografice ale epocii. Pentru exemplificare iată situația pentru Abrud-Sat: în 16 ani (1715-1731) numărul locuitorilor a crescut de la 695 la 900 (+ 205), rata medie anuală de creștere cifrându-se la 12, 81 locuitori (12 luni = + 1, 07 locuitori/lunar). O importanță aparte pentru demografia Țării Moșilor o au conscripțiile confesionale³⁸. Beneficiind de o organizare superioară, datele pe care le-au înregistrat – mult superioare datelor demografice citate – se apropie mai mult de situația reală, iar prin semnificațiile și implicațiile religioase, naționale și politice, au reprezentat dovezi și argumente în sprijinul justiției cererilor politico-naționale ale românilor din Transilvania.

Prima dintre conscripțiile confesionale, realizată în anul 1733, reprezintă totodată și prima realizare de acest fel făcută de către români prin mijloace proprii³⁹.

³⁷ Legat de conscripția din 1721-1723, menționăm că pentru Comitatul Alba s-a realizat între 17 februarie-5 martie 1722; au fost conscrise peste 50 de sate din care 6 la fața locului, iar restul pe baza declarațiilor juzilor sătești convocați în acest scop.

³⁸ Conscripțiile secolului al XVIII-lea au fost grupate de L. Moldovan, în următoarele categorii: conscripții fiscale (1721-1722, 1750), conscripții urbariale (1785), conscripții confesionale (1733, 1750, 1760-1762) – acestora adăugându-se șematismele bisericești -, tabelele privind mișcarea populației și conscripțiile grănicerești. Vezi L. Moldovan, Conscripții și recensăminte în Transilvania (sec. XVII-XIX): metodologie și valoare documentară, în REVISTA DE STATISTICĂ (București), Anul XIX, 8, august 1970, p. 86-88.

³⁹ Publicată pentru prima dată de către G. Bogdan Duică în „CONVORBIRI LITERARE”, 1896, p. 626-642, sub titlul „Statistica românilor din Transilvania din 1733”, ea fiind apreciată drept „întâia statistică făcută în Ardeal de Români și având în vedere numai pe români, care deseori va fi singurul izvor ce se va putea cita în scrutările speciale și care totdeauna va putea servi ca mijloc de comparațiune” („TRANSILVANIA”, Anul XIX, Nr. 1, ianuarie-februarie 1898, p. 169). Sub un titlu apropiat, pe baza unui memoriu aflat la Muzeul Brukenthal din Sibiu, va fi (re)publicată de N. Togan în revista „TRANSILVANIA”(op. cit., p. 169-213). Va fi republicată apoi -după memoriul aflat în Arhiva Metropolitană din Blaj – de Augustin Bunea, în lucrarea „Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inocențiu Klein”, Blaj, 1900, p. 304-414. În fine, ea a fost publicată de dr. Costin Feneșan în volumul Izvoare de demografie istorică. Vol. I. Secolul al XVIII-lea. Transilvania, București, 1986, p. 162-163.

Realizată din inițiativa lui Inochentie Micu, episcopul Făgărașului, conscripția a beneficiat și de aprobarea Curții de la Viena, personal a împăratului Carol al VI-lea. Din punct de vedere practic, această conscripție confesională a fost realizată de către preoții locali, scopul ei declarat fiind acela de a cunoaște numărul de familii pe confesiuni – ortodoxe și greco-catolice (unite). Datele sale vor constitui, mai apoi, argumente solide utilizate de către români în susținerea drepturilor și cererilor lor naționale și sociale, lucru pe care îl relevă din plin documentul intitulat „Supplex Libellus Valachorum”(1791).

Pentru Țara Moților conscripția din 1733 a înregistrat următorul număr de capi de familie:

Nr. crt.	Domeniul	Localitatea	Nr. capilor de familie	Nr. locuitorilor (aplicând coeficientul x 5)
1	De sus	Bistra	208	1040
2	"	Câmpeni	435	2175
3	"	Râul Mare	447	2235
4	"	Râul Mic (Vidra)	331	1655
	TOTAL		1.421	7.105
5	De mijloc	Cărpiniș	75	375
6	"	Abrud	132	660
7	"	Roșia [Montană]	89	445
8	"	Bucium	150	750
	TOTAL		446	2.230
	TOTAL GENERAL		1.867	9.335

Pentru domeniul de sus conscripția confesională din anul 1733 consemnează 1.421 capi de familie (+ 13 față de 1731), iar pentru domeniul de mijloc 446 (+ 48 față de 1731), întâietatea primului domeniu față de al doilea fiind evidentă (+ 975). Potrivit ei, la 1733 în Țara Moților existau 1.867 capi de familie, adică (x 5) 9.335 locuitori (+ 305 față de 1731). Aceasta înseamnă că între 1731-1733 (2 ani) numărul capilor de familie a crescut cu 61 (+ 3,38 %), iar al locuitorilor cu 305 (+ 3,38 %), media anuală fiind de 152, 5 locuitori. Potrivit acestei conscripții, localitatea Câmpeni cu cei 435 capi de familie (2.175 locuitori) se situa – după criteriul numărului de locuitori – pe locul II în Transilvania, după Cluj (500 capi de familie, 2.500 locuitori), dar înaintea unor localități mult mai dezvoltate economic: Alba Iulia - 363 (1.815), Deva – 260 (1.300), Zlatna – 240 (1.200), Sibiu – 180 (900) ș.a.

Conscripția relevă faptul că localitățile Câmpeni, Râul Mare, Râul Mic, Cărpiniș și Bucium aveau la 1733 o populație 100 % românească,, în timp ce în celelalte localități ale Țării Moților (Bistra, Roșia Montană și Abrud) populația românească era foarte puțin „[a]mestecată cu alte naționalități”. După această conscripție a urmat un nou urbariu (1746), ultimul dintre urbariile Transilvaniei, anul realizării sale coîncinzând cu anul în care s-au reorganizat domeniile Zlatnei și mineritul.

Conform datelor sale, în Țara Moților numărul capilor de familie era următorul⁴⁰:

⁴⁰ Apud Sabin Belu, op. cit., p. 391.

Nr.crt.	Domeniul	Localitatea	Nr. capilor de familie	Nr.locuitorilor (x 5)
1	De sus	Bistra	85	425
2	"	Câmpeni	222	1.110
3	"	Râul Mare	249	1.245
4	"	Râul Mic	147	735
	TOTAL		703	3.515
5	"	Cărpiniș	55	275
6	"	Abrud-Sat	110	550
7	"	Bucium	113	565
	TOTAL		278	1.390
	TOTAL GENERAL		981	4.905

Urbariul din 1746 consemna 703 capi de familie (3.515 locuitori) pe Domeniul de sus și 278 capi de familie (1.390 locuitori) pe cel de mijloc. În total, Țara Moșilor avea (oficial) 981 capi de familie, respectiv – prin aplicarea coeficientului „x 5” – 4.905 locuitori (majoritatea români). Lipsesc fugarii, în număr de 327, plus alți 42 care plăteau taxă (deși erau așezați în munții Gilăului -15 sau pe diverse moșii nobiliare-27)⁴¹. Potrivit datelor sale, între 1733-1746 (13 ani) numărul capilor de familie a scăzut de la 1867 la 981 (- 886;- 46,06 %), populația Țării Moșilor a scăzut de la 9.335 locuitori la 4.905 (- 4.430 - 47,46 %) într-un ritm mediu anual de - 340, 8 locuitori !⁴²

Acest urbariu, prin raportare atât la documentele statistico-demografice anterioare, cât și la cele ulterioare, poate fi considerat drept „etalon” în ceea ce privește eficiența folosirii de către moși a „armei” tăinuiri! Datorită consecințelor benefice ulterioare, moșii l-au invocat deseori. Explicația devine simplă dacă avem în vedere că regimul austriac a preluat întocmai – inclusiv pentru Țara Moșilor – sarcinile domeniiale ale Principatului. *”Menținându-se staționare – nota David Prodan – în ciuda creșterii rapide a populației (spectaculoasa creștere a cifrelor), ele s-ai ușurat considerabil. Iar cu răscumpărarea lor în bani, crescând libertatea de mișcare s-a ușurat iobăgia însăși. Iată de ce vor ține atât de mult supușii la urbariul din 1746”*⁴³.

În 1746, cu doi ani înainte de reglementarea din 1748, *”numărul celor fugiți de pe domeniul de sus, din cauza lipsei de pământ, atingea deja cifra celor rămași pe loc”*⁴⁴. Patru ani mai târziu (1750) a fost efectuată „conscriptia lui Petru Pavel Aron”. Având vădite scopuri confesionale, bine organizată și îngrijit realizată, prin datele prețioase pe care le include, ea se înscrie ca un document statistico-demografic de certă valoare. Inițiată de un moș – Petru Pavel Aron fiind originar din Bistra (AB) -, ea a fost realizată practic prin intermediul preoților și al protopopilor, aceștia consemnând populația – la fel ca în 1733 – doar pe confesiuni⁴⁵. Potrivit ei, la 1750 Țara Moșilor avea următoarea populație⁴⁶ :

⁴¹ D. Prodan, Răscoala..., I, 1979, p. 91.

⁴² Este perioada în care moși care au „roi” în zona Munților Gilăului, au alcătuit satele Mărișel, Măguri, Giurcuța, Dângău ș.a. Vezi și D. Prodan, Problema iobăgiei în Transilvania.1700-1848, București, 1989, p. 82.

⁴³ Ibidem, p. 96.

⁴⁴ Tóth Zoltán I., op. cit., p. 85.

⁴⁵ Pentru exagerările evidente ale acesteia, vezi și Mircea Păcurariu, Istoria Bisericii Ortodoxe Române. Vol. I. București, 1980, p.539

⁴⁶ Conscriptia confesională din 1750 – având denumirea de „Conscriptia parochiilor, parochianilor (credincioșilor), parochilor, bisericilor, bisericanelor, fețelor bisericesti și a lucrurilor bisericesti din

Nr. crt.	Domeniul	Localitatea	Numărul de locuitori
1	De sus	Bistra	1.220
2	"	Câmpeni	2.220
3	"	Râul Mare	2.661
4	"	Vidra	1.836
	TOTAL		7.937
5	"	Cărpiniș	400
6	"	Abrud	2.500
7	"	Bucium	1.010
	TOTAL		3.910
	TOTAL GENERAL		11.847

Datele sale atestă faptul că la 1750 populația domeniului de sus număra 7.937 locuitori, iar cea a domeniului de mijloc 3.910 locuitori, în bazinul Arieșului trăind cu 4.027 locuitori (+ 103 %) mai mulți ca în bazinul Abrudului. În total au fost conscriși 11.847 locuitori, ceea ce înseamnă un plus de 6.942 locuitori (+ 141,53 %) față de datele consemnate în urbariul din 1746. Din datele citate, rezultă că sporul mediu anual în cei 4 ani scurși (1746-1750) a fost de 1.735,5 locuitori. Situația este la fel de relevantă în cazul satelor Țării Moților: Bistra + 795 locuitori (+ 198,8 locuitori/an), Câmpeni +1.110 (+ 277,5), Râu Mare + 1.416 (+ 354), Vidra +1.101 (+ 275, 2), Cărpiniș + 125 (+ 31, 3), Abrud +1.950 (487,5), Bucium + 445 (+ 111,3).

Conscripția din anul 1750 evidențiază și mai mult sublinierile referitoare la urbariul din anul 1746. Ea relevă faptul că față de proprii preoți, moții au folosit cu moderație arma tănuirii. Intuindu-i implicațiile religioase și politico-naționale, locuitorii Țării Moților și-au sacrificat deliberat propriile interese economice, dând întâietate cauzei naționale. Conscripția lui Petru Pavel Aron poate fi foarte bine comparată cu conscripția confesională din anul 1733. Diferențele dintre ele nu sunt prea mari: 9.335 locuitori în 1733, 11.847 locuitori în 1750, deci un plus de 2.512 locuitori. Repartizați pe cei 17 ani scurși, rezultă o creștere medie anuală de ≈ 148 locuitori.

Datele demografice pentru 1755 (chiar și fragmentare), comparate cu cele din 1750, relevă faptul că numărul celor fugiți a fost mai mare:

Denumirea satului (domeniul de mijloc)	Numărul capilor de familie fugiți	Numărul bărbaților fugiți	Numărul femeilor fugite	Numărul total al celor fugiți	Procentul capilor de familie plecați în raport cu recensământul din 1750
Abrud Sat	33	79	79	158	10, 44
Bucium	12	25	25	50	3, 35
Cărpiniș	9	17	17	34	7, 75
TOTAL	54	121	121	242	6, 08

dieceza Făgărașului, făcută la 1 octombrie 1750" -, a fost publicată de Augustin Bunea, prima dată în revista „TRANSILVANIA”, An XXX, Nr. 9, 1901, sub titlul „Statistica Românilor din Transilvania în anul 1750”, iar a doua oară, în același an, la Sibiu, în cadrul lucrării distincte intitulată „Statistica Românilor din Transilvania în anul 1750 făcută de vicariul episcopescu Petru Aron” (p. 25). Menționăm faptul că din inițiativa aceluiași moț, a mai fost efectuată o conscripție în 1759 (Vezi Aurel Răduțiu, Conscripția lui Petru Pavel Aron din anul 1759, în ACTA MVSEI NAPOCENSIS, Cluj, XIV, 1977, p. 411-417; Idem, Conscripția lui Petru Pavel Aron din anul 1750. Date noi, în ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE din Cluj, XXVIII, 1987-1988, p. 475-499. Datele folosite de noi, sunt după, Costin Feneșan, op. cit., p. 276-277.

O nouă conscripție confesională – a treia cronologic – a fost realizată între anii 1760-1762.

Scopurile ei au fost multiple: de a informa Curtea de la Viena cu privire la numărul românilor pe confesiuni, de a reaseza sarcinile fiscale și obligațiile militare ș.a. Realizarea ei practică a fost încredințată lui Nicolae Adolf von Buccow, comandantul trupelor împărătești, acesta, la rândul-i, fiind ajutat de doi consilieri ai Tezaurariatului - L. M. de Moringer și F. L. Dietrich. Datele acestei conscripții confesionale, apreciate ca mult mai reale ca cele consemnate de conscripțiile confesionale din 1733 și 1750, fac ca ea să fie cea mai valoroasă conscripție confesională din secolul al XVIII-lea, superioară pe multiple planuri tuturor documentelor statistico-demografice la care am făcut referire.

Faptul că majoritatea populației Transilvaniei era românească (66,46 %), au făcut-o pe împărăteasa Maria Tereza să socotească Transilvania drept „*principatul nostru românesc*”. Reliefând această realitate istoricul ungar Iosif Benkő afirma că „*atât de mare este numărul românilor, încât nu numai că le egalează, dar le întrece cu mult pe toate celelalte neamuri din Transilvania împreună*”⁴⁷.

Potrivit conscripției din 1760-1762 Țara Moșilor avea următoarea situație demografică⁴⁸:

Nr. crt.	Domeniul	Localitatea	Nr. familii unite	Nr. familii neunite	Nr. loc. (x 5, 14)
1	De mijloc	Abrud, Abrud-Sat, Roșia M.	16	739	3880, 70
2	"	Cărpiniș	-	143	735, 02
3	"	Bucium	1	446	2297, 58
	TOTAL		17	1.328	6913, 30
4	De sus	Câmpeni	26	503	2719, 06
5	"	Arieșul (Râul) Mare		481	2472, 34
6	"	Arieșul (Râul) Mic	14	393	2091, 98
7	"	Bistra		327	1680, 78
	TOTAL		40	1.704	8964, 16
	TOTAL GENERAL		57	3.032	15877, 46

Domeniul de sus continua să fie mai populat ca cel de mijloc, diferența în favoarea primului fiind de + 1995 locuitori. Conscripția nu a înregistrat 31 preoți uniți și 25 preoți neuniți. La nivelul Țării Moșilor conscripția din 1760-1762 consemna 3.089 familii, ceea ce prin aplicarea coeficientului – oficial atunci – de 5, 14 membrii/familie, rezultă 15.877 locuitori. Față de conscripția din anul 1750, populația Țării Moșilor era mai numeroasă cu 4.030 locuitori, ceea ce înseamnă, pentru cei 12 ani scurși, un spor mediu anual de 335,83 locuitori. Aceleași concluzii le degajă și datele referitoare la localitățile moțești: Bistra + 461 locuitori (ritmul mediu anual de creștere fiind de 38, 42

⁴⁷ Din istoria Transilvaniei, Vol. I. Ediția a II-a, București, 1960, p. 247.

⁴⁸ Conscripția a fost publicată mai întâi de Ilarion Pușcariu în „FOIȚA TELEGRAFULUI ROMÂN” (1897), iar mai apoi tot de el, în extras, în „DOCUMENTE PENTRU LIMBĂ ȘI ISTORIE”. A fost publicată și de Virgil Ciobanu în „ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE” din Cluj, III, 1924-1925, București, 1926, p. 616-700 iar ulterior (1986) de Costin Feneșan (op. cit., p. 321). Vezi și Natalia Giurgiu, Trei conscripții din secolul al XVIII-lea privind populația românească din Transilvania, în STUDIA UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI, Cluj, Series Hist, Fasc. 1, 1966, p. 55-56.

locuitori), Câmpeni + 499 (41,58), Râu Mare – 189 (15,75), Vidra + 256 (21,33), Cărpiniș + 335 (27,92), Abrud, Abrud-Sat și Roșia Montană, împreună + 381 (115,08), Bucium + 1.288 (107,33). Analizând datele acestei conscripții, Ioana Cristache-Panait i-a relevat lipsurile și omisiunile, iar în ceea ce privește limitele administrative ale actualului județ Alba – care include și satele Țării Moților –, autoarea conchidea că **„numărul populației românești (...) la 1760-1762, era dublu față de cel conscris”**⁴⁹

Că așa stăteau lucrurile o dovedește – între altele – situația moților fugiți, al căror număr în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (datorită și introducerii taxei urbariale) va crește vizibil. În anul 1761 era ținută în evidențe 119 fugari; în 1773 numărul fugarilor a crescut la 575, în 1774 numărul lor era 640; în 1777 numărul lor a ajuns la 1.184 – din care 843 erau numai de pe domeniul de sus (Bistra, Câmpeni, Râu Mare și Râu Mic)⁵⁰. În ceea ce privește situația fugarilor din domeniul de mijloc (Abrud Sat, Bucium și Cărpiniș), în anul 1778 în evidențele fiscale ale comitatelor Alba, Hunedoara și Zarand figurau un număr de 157 de fugari⁵¹. Potrivit lui Tóth I. Zoltán, numărul total al fugarilor, de pe întregul domeniu al Zlatnei, la 1778 „(...) se **apropie, dacă nu chiar trecea de 3.000 de capi de familie. Aceasta face cel puțin 12.000 suflete, care ar fi putut să populeze 12 sate mijlocii sau 24 de sate mici (...); cel puțin tot atâția – constrânși de sărăcie – erau gata să urmeze pilda fugarilor**”⁵².

Recensământul din 1781 a înregistrat în comitatele Alba, Zarand, Cluj, Crasna, Solnocul de Mijloc, Solnocul Interior, Dăbâca, Turda și scaunul Arieș 304 fugari - capi de familie doar de pe domeniul de mijloc (95 din Abrud Sat, 92 din Cărpiniș și 117 din Bucium)⁵³. În anul 1766, administrația episcopului Dionisie Novacovici a efectuat o conscriere a populației neunite, prima statistică generală a românilor din Transilvania, păstrată sub numele de „Conscripția Legii Grecești Neunite în Ardeal la anul 1766”. Pentru „Protopopiatul Bălgradului – Iorsagul Zlatnei” sunt consemnate următoarele date⁵⁴:

Nr. crt.	Localitatea	Bărbați	Femei	Total
1	Abrud-Sat, Abrud-oraș și Roșia Montană	995	805	1.800
2	Cărpiniș	180	164	344
3	Câmpeni	593	589	1.182
4	Nagy Aranyos(Albac, Scărișoara, Gârda, Săcătura)	530	570	1.100
5	Kis Aranyos (Ponorel, Vidra de jos, mijloc și sus)	404	506	910
6	Bistra	450	470	920
7	Bucium	555	540	1.095
	TOTAL	3.707	3.644	7.351

Comentariile care pot fi făcute nu pot avea decât caracter parțial și aceasta pentru că datele sale se referă doar la ortodocși care în Țara Moților alcătuiau

⁴⁹ Apud „REVISTA DE ISTORIE”(București), 11, Tomul 35, Noiembrie 1982, p. 1257.

⁵⁰ D. Prodan, op. cit., p. 103.

⁵¹ Tóth Zoltán I., op.cit., p. 141.

⁵² Ibidem, p. 142.

⁵³ Ibidem, p. 141.

⁵⁴ Keith Hitchins, Ioan N. Beju, Statistica românilor ortodocși din Transilvania în anul 1766, în MITROPOLIA ARDEALULUI, Anul XXII, Nr. 7-9, iulie-septembrie 1977, p. 515. Vezi și Costin Feneșan, op. cit., p. 376-377.

majoritatea absolută a populației. Existau însă câteva localități în care trăiau și uniți, fapt relevant (și) de conscripția din 1760-1762 (care, la rândul ei, în mod inexplicabil, nu a înregistrat bunăoară numărul uniților din localitatea Bistra!). În intervalul de timp dintre această conscripție și următoarea (1785/1787), nu lipsesc totuși informațiile demografice referitoare la populația zonei analizate. La 1778 bunăoară, domeniul de sus avea 4.816 capi de familie⁵⁵, adică (x 5) 24.080 locuitori. Pentru perioada de până la răscoala lui Horea, ultimele informații demografice datează din anul 1782. Potrivit lor, Țara Moșilor avea următoarea populație⁵⁶:

Nr. crt.	Domeniul	Localitatea	Nr.capilor de familie	Nr.loc. (x 5)
1	De sus	Arieșul Mic	959	4.795
2	"	Arieșul Mare	1.538	7.690
3	"	Câmpeni ⁵⁷	1.268	6.340
	TOTAL		3.765	18.825
4	De mijloc	Abrud	584	2.920
5	"	Cărpiniș	167	835
6	"	Abrud-Sat	514	2.570
7	"	Bucium	546	2.730
	TOTAL		1.811	9.055
	TOTAL GENERAL		5.576	27.880

Domeniul de sus cu cei 18.825 locuitori (lipsind cei din Bistra, respectiv 584!) devansa serios pe cel de mijloc (9.055 locuitori), diferența dintre ele cifrându-se la 9.70 locuitori (+ 107,90 %). Pentru Țara Moșilor conscripția din 1782 consemna oficial 27.880 locuitori, ceea ce înseamnă un spor de populație de 12.003 locuitori (+ 75,60 %) față de conscripția din 1760-1762. În cei 20 de ani scurși, sporul mediu anual a fost de 600,15 locuitori. Saltul demografic înregistrat în cele două decenii este extrem de evident la nivelul așezărilor moțești: Arieșul Mic + 2.703 locuitori (+ 129,21 %), Arieșul Mare + 5.218 (+ 211,08 %), Câmpeni + 3.621 (+ 133,17 %), Cărpiniș + 100 (13,61 %), Bucium + 432 (+ 18,80 %).

Indicele de natalitate confirmă sublinierile de mai sus: în cazul domeniului de sus un nou născut revenea la 0,77 locuitori în Arieșul Mic, 0,47 locuitori în Arieșul Mare, 0,75 locuitori în cazul „capitalei” zonei, Câmpeni; pentru domeniul de mijloc, indicele de natalitate a fost mult mai mic – un nou născut la 7,35 locuitori în cazul Cărpinișului, la 5,32 locuitori în cazul Buciumului. La nivelul întregii zone analizate, indicele de natalitate a fost de un nou născut la 0,13 locuitori. Dintre toate numărările de populație efectuate în Transilvania în secolele XVII-XVIII, incontestabil că cea mai prețioasă, cea mai completă și mai apropiată de realitatea de pe teren, rămâne ultima realizare de acest fel din secolul al XVIII-lea, respectiv recensământul lui Iosif al II-lea din anii 1784-1787, cunoscut și sub denumirea de „conscripția iosefină”. Demersurile inițiale datează din 1765, hotărârea de a fi realizată luându-se abia în anul 1776.

De efectuat nu s-au putut efectua decât între 1784-1787, între cauzele acestei tergiversări numărându-se: împotrivirea claselor dominante – îndeosebi a nobilimii maghiare – care nu voiau și nu erau interesate în consemnarea realităților socio-demografice, realități care le-ar fi prejudiciat interesele și drepturile abuzive pe care și le

⁵⁵ D. Prodan, op. cit., p. 114.

⁵⁶ Apud Sabin Belu, op. cit., p. 391.

⁵⁷ La nr. 4 apărea Abrudul, care nu aparținea de Domeniul de sus, lipsind în schimb Bistra (n. n.).

arogaseră; numeroasele mișcări țărănești ce au avut loc în Imperiul habsburgic împotriva exploatării sociale și naționale ș.a.

Scopul acestui recensământ l-a constituit nevoia de informare cât mai amplă și sigură, în vederea stabilirii numărului de recruți pe care putea conta armata austriacă (reorganizată în 1769), reglementarea raporturilor dintre feudali și iobagi, reșezarea impunerilor ș.a. El a înregistrat numărul locuitorilor, sarcinile iobagilor, pământurile lucrate, condițiile de producție, modul de valorificare ș.a.

Acest prim recensământ, cu vădite tente moderne, a început în Transilvania la 20 ianuarie 1785, realizatorii lui fiind comisari militari. Pentru a întocmi „conscriptia iosefină” (ce însumează un ansamblu de documente cartografice și statistice), ei au mers din casă în casă, înscriind nominal pe toți. Listele nominale, tipizate, scrise în limba populației recensate, cuprindeau următoarele rubrici: numele, prenumele, vârsta, situația familială, starea familială, starea socială, profesiunea, date despre cei plecați de acasă și despre străinii aflați în locul respectiv. Inițiatorii lui preconizau ținerea evidenței mișcării populației pe baza datelor obținute prin revizii anuale în fiecare localitate⁵⁸.

Astfel de rectificări au fost efectuate în 1786 și 1787 apoi, din cauza războiului cu Imperiul otoman, amânate, iar după moartea lui Iosif al II-lea (1790) sistate complet. Dûrând mai bine de un an, rezultatele „conscriptiei iosefine” au fost prezentate împăratului la 4 aprilie 1786, publicul larg neavând acces la datele acestuia. Recensământul nu a fost realizat pe naționalități sau confesiuni, singura distincție ce apare consemnată fiind cea între creștini și evrei. Datele recensământului i-au confirmat lui Iosif al II-lea convingerea – exprimată de el fără echivoc – că „*românii sunt fără îndoială cei mai vechi și cei mai numeroși locuitori ai Transilvaniei*”⁵⁹.

În Principatul Transilvaniei – sublinia acad.Ștefan Pascu – din cei cca.1.575.130 locuitori, 1.048.416 (66,56 %) erau români. În anul 1785 Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul aveau împreună cca.2.490.000 locuitori din care 1.655.000 (66,47 %) erau români⁶⁰. Densitatea populației Transilvaniei era de 25 locuitori/km², fiind mai ridicată totuși în părțile vestice (în Comitatul Alba era de 30 locuitori/km²)⁶¹. Cele două comitate în care locuiau (administrativ) moții, Alba și Turda, aveau 139.056 locuitori (4,98 membrii/familie), respectiv 162.056 locuitori (5,25 membrii/familie)⁶². Pentru Țara Moților „conscriptia iosefină” consemna următoarea situație demografică:

Nr. crt.	Domeniul	Localitatea	Numărul locuitorilor
1	De mijloc	Bucium	2.761
2	"	Abrud	4.699
3	"	Abrud-Sat	2.621
4	"	Cărpiniș	822
	TOTAL		10.903
5	De sus	Câmpeni	5.456
6	"	Bistra	2.838
7	"	Râul Mare	8.301
8	"	Râul Mic	4.376
	TOTAL		20.971
	TOTAL GENERAL		31.874

⁵⁸ L. Moldovan, Instrucțiunile în limba română date în anul 1785 pentru înregistrarea (conscriptia) populației din Transilvania, în REVISTA DE STATISTICĂ (București), 14, Nr. 9, 1965, p. 57-58.

⁵⁹ N. Stoicescu, I. Hurdubețiu, Continuitatea daco-romanilor în istoriografia română și străină, București, 1984, p. 22.

⁶⁰ L. Moldovan, Conscriptii și recensăminte în Transilvani., p. 88; Ștefan Pascu (Ce este Transilvania? Civilizația transilvană în cadrul civilizației românești, Cluj-Napoca, 1983, p. 114) vorbea de 2.675.000 locuitori.

⁶¹ Idem, Instrucțiunile în limba română., p. 202.

⁶² Natalia Giurgiu, Populația Transilvaniei...op. cit., p. 104 (Tabelul nr. 2) și p. 110 (Tabelul nr. 3).

Și acest recensământ confirmă faptul că Domeniul de sus era mai populat ca cel de mijloc: primul, cu cei 20.971 locuitori, avea cu 10.068 (92,34 %) mai mulți locuitori decât al doilea (10.903 locuitori). Pentru Țara Moșilor „conscriptia iosefină” consemna 31.874 locuitori, ceea ce însemna o creștere substanțială față de datele consemnate anterior: + 22.539 locuitori (+ 241,45 %) față de 1733 (9.335), media anuală de creștere pentru cei 54 de ani scurși ridicându-se la peste 417,39 locuitori; + 20.027 locuitori (+ 169,05 %) față de 1750 (11.847 locuitori), media anuală de creștere pentru cei 35 de ani scurși fiind de 572 locuitori; + 15.997 locuitori (+100,76 %) față de 1760-1762 (15.877 locuitori), media anuală de creștere pentru cei 23 de ani scurși ridicându-se la 695,52 locuitori; + 3.394 locuitori (+ 12,17 %) față de 1782 (27.880 locuitori), media anuală de creștere pentru cei 3 ani scurși ridicându-se la 1.131,33 locuitori. Aceeași concluzie o degajă datele privind creșterea populației localităților moșești, dar pentru ilustrare vom face apel doar la cele privind „capitala „Țării Moșilor” – Câmpeni: +3.306 locuitori (+ 154 %) față de 1731 (2.150 locuitori), media anuală de creștere pentru cei 54 de ani scurși fiind de 61 locuitori; + 3.236 locuitori (+145,77 %) față de 1750 (2.220 locuitori), media anuală de creștere pentru cei 35 de ani scurși ridicându-se la 92 locuitori; + 2.811 locuitori (+ 106, 28 %) față de 1760-1762 (2.645), media anuală de creștere pentru cei 23 de ani scurși ridicându-se la 122, 22 locuitori.

Datele acestui recensământ relevă cu claritate caracterul de „rezervor demografic” al Țării Moșilor, faptul că localitățile sale se numărau (și) la 1785 între cele mai populate așezări din Transilvania. O dovadă concludentă în acest sens o oferă Câmpeniul: cu cei 5.456 locuitori⁶³ ai săi depășea Alba Iulia (4.917), Zlatna (4.950), Aiud (3.897), Orăștie (3.221), Târgu Mureș (5.196), Deva (2.917), Hunedoara (1.783) ș.a., fiind însă devansat de Turda (6.374) ș.a. Cu un număr ridicat de locuitori (4.699) se prezenta și Abrudul. Datorită faptului că până în deceniul al doilea al secolului al XIX-lea nu s-au mai efectuat alte recensăminte în Țara Moșilor, datele recensământului iosefin (1785) rămân singurele care pot fi luate în seamă – cu completările care se impun – în orice judecăți sau calcule demografice.

În acest cadru general, de după „conscriptia iosefină” și înaintea următorului recensământ, se înscrie și **politica de deportări de moși** – după marea răsccoală de la 1784 -, inițiată în toamna lui 1785 și pusă în practică începând cu ianuarie-februarie 1786. Nesuportând situația, noul mediu în care au fost integrați forțat, fug înapoi în munții lor. *”Fug, sunt prinși, pedepsiți, duși iar, fug din nou, sunt iarăși întorși. Câți ori fi rămas acolo, câți se vor fi întors în anii următori, rămâne de cercetat”*⁶⁴.

Modul cum au fost făcute deportările, excesele, abuzurile și silniciile autorităților și nobilimii, soarta deportaților, consecințele dramatice ale acestei inițiative brutale, l-au făcut chiar și pe împăratul Iosif al II-lea să ceară – în 1786 și 1788 – vicesecretarului Palffy să ia măsuri pentru curmarea mutărilor forțate de moși în Banat⁶⁵. Câți moși au fost deportați în Banat ? – iată o întrebare la care, în actuala fază a cercetărilor, nu se poate da un răspuns exact. În anul 1785 aici au sosit 137 familii de țărani din Munții Apuseni, între care majoritatea erau moși⁶⁶. Pe 17-19 februarie 1786 în

⁶³ Vezi: D. Prodan, Les migration des Roumains au delà des Carpathes au XVIII-ème siècle (Migrațiile românilor dincolo de Carpați în secolul al XVIII-lea), Sibiu, 1945, p.170.

⁶⁴ D.Prodan, Răscoala..., Vol.II, 1979, p. 524.

⁶⁵ Apud „LUCEAFĂRUL”(Sibiu), An XII, Nr. 14.

⁶⁶ Nicolae Bocșan, Contribuții la istoria iluminismului românesc, Timișoara, 1986, p. 39; D. Prodan, op. cit., p. 521.

Banat au sosit 122 de persoane⁶⁷ între care se aflau numeroși moți, căpitani ai răscoalei de la 1784⁶⁸ precum și locuitori din afara Munților Apuseni. La sfârșitul lunii martie 1786 se adaugă alți 10, dintre care doi cu soțiile. În luna aprilie sosesc alți 28 de moți. Gheorghe Bartoș pomenește de peste 100 de familii de moți deportați în Banat⁶⁹. I. Lupaș a susținut că în Banat au fost deportați 346 familii⁷⁰ ($x 5 = 1730$ persoane) – cifra care ni se pare mai aproape de realitate în raport cu altele, având în vedere durata deportărilor, pofta de răzbunare a autorităților și nobilimii, faptul că moții și „țara” lor au fost sufletul și „inima” răscoalei conduse de Horea, Cloșca și Crișan. Am mai adăuga faptul că autoritățile austriece au intenționat să deporteze un mare număr de moți din Bistra în Bucovina, urmând ca în locul celor deportați să fie aduși coloniști germani⁷¹.

Un alt fenomen care a afectat situația demografică a Țării Moților pe parcursul secolelor XVIII-XXI a fost **emigrarea unei părți a locuitorilor acestei zone**. Acest proces dureros, de dezrădăcinare temporară sau definitivă, a avut la bază un complex de factori obiectivi – economici, sociali, confesionali, politici și naționali.

În plan economico-social emigrarea a fost determinată de:

- situația grea a iobagilor români din Transilvania, ale căror obligații în muncă, bani și produse erau mult mai mari ca și cele ale vecinilor și rumânilor din Țara Românească și Moldova;

- creșterea permanentă a taxelor, impozitelor și obligațiilor în muncă (plutărit, cărăușie ș.a.);

- nesfârșitele și variatele abuzuri ale dregătorilor, arendașilor ș.a. locali și centrali;

- creșterea semnificativă a numărului locuitorilor Țării Moților- puși în fața alternativei: ori fac noi defrișări (curături) în păduri, ori emigrează -, concomitent cu reducerea suprafețelor de teren agricol, cu legislația silvică tot mai restrictivă (înterzicea defrișările, reducea tăierea de copaci din pădure pentru nevoile meșteșugărești și gospodărești), cu limitarea folosirii pășunilor montane ș.a.;

- greutatea procurării strictului necesar traiului; foametea⁷² și lipsa banilor necesari;

- înrăutățirea situației minerilor;

- intensificarea exploatarei care, în zonă, îmbrăca un dublu caracter – social și național;

- fenomene hidrometeorologice cu impact dureros asupra zonei și locuitorilor: secetă, inundații de primăvară, ani cu zăpezi în mai ș.a.

Fără discuție, iobăgia în Transilvania secolelor XVIII-XIX a fost între cele mai grele cunoscute pe plan european. Intensificarea emigrării românilor transilvăneni peste Carpați în timpul domniei împărătesei Maria Tereza a făcut ca aceasta să ordone (1746) constituirea unei comisii de anchetă pentru cercetarea și stabilirea la fața locului a cauzelor emigrării. Raportul comisiei adresat împărătesei (14 septembrie) enumera între cauzele emigrării: prigonirea românilor ortodocși din motive confesionale; diversele

⁶⁷ Vezi: Vinulescu Gheorghe, Contribuțiuni la colonizări din Banat, în ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE NAȚIONALĂ, VI, 1931-1935, p. 542-550.

⁶⁸ Ștefan Pascu, Răscoala..., p. 406.

⁶⁹ Gheorghe Bartoș, Răscoala lui Horea, bibliografie analitică, București, 1974, p. 32 (nr. 111).

⁷⁰ Ioan Lupaș, Răscoala țaranilor din Transilvania la anul 1784, Cluj, 1934, p. 178-179 și 227.

⁷¹ D. Prodan, op. cit., p. 674.

⁷² În cererea pe care cei 209 moți din Scărișoara au înaintat-o Dietei din 1863 se arăta, între altele că „și până acum mulți au emigrat dinaintea lipsei și a foametei” (S. Retegan, Dieta românească a Transilvaniei (1863-1864), Cluj Napoca, 1979, p. 216).

umilințe și mizerii la care erau supuși de nobili și autoritățile locale și centrale; greaua exploatare economică la care erau supuși românii; **”iobagilor – se arăta în încheierea raportului – li se stoarce și măduva din oase; soarta lor e mai prejos de orice postulat umanitar”**⁷³.

Un secol mai târziu, situația moșilor se va înrăutăți simțitor ca urmare a sentințelor tribunalelor în cauzele de „segregațiune”, având ca urmări limitarea drastică a folosirii de către moși a pădurilor și pășunilor – pentru ei mijloace vitale de trai. Starea aceasta de lucruri își găsea reflectarea și în textul Memorandului (cap. ”Politica agrară”), în care se sublinia că **”în Munții Apuseni ai Transilvaniei starea poporului e atât de grea încât mare parte a populațiunii e mereu pe cale de emigrare”**⁷⁴. Acestor motive de emigrare li se adaugă cele de natură confesională, românii ortodocși care alcătuiau majoritatea populației fiind prigonii în propria lor țară de către nobili și autorități care aparțineau altor culte (catolic ș.a.). Acest proces de prigonire a românilor se va accentua după unirea cu Roma, presiunile și abuzurile împotriva neuniților fiind continue și diverse. În cererea pe care românii au adresat-o în anul 1759 împărătesei Maria Tereza se specifica că în cazul în care nu încetează persecuțiile la care erau supuși, se văd siliți să se refugieze peste munți, **”unde vom putea să ne ținem legea [credința] și să avem pământ ca să trăim”**⁷⁵.

Faptul a fost recunoscut chiar și într-un raport militar oficial, întocmit de Obst și Rall în anul 1777: **”Atât era de mare tirania în Transilvania (...) încât oamenii căutau scăpare chiar și la turci”** (țările române aflate sub suzeranitate otomană-n.n.)⁷⁶. La emigrări a contribuit și situația politico-națională a românilor transilvăneni: majoritatea populației, românii ortodocși, era crunt exploatată de o minoritate, străină de neam și de țară, de altă religie; românii erau considerați „tolerați” pe propriul lor pământ; legislația maghiară (în special) a fost fâțiș antiromânească; conștiința unității de neam a românilor a făcut ca ei să nu se simtă între străini între frații de aceeași origine etnică, trăitori la sud și est de Carpați. În procesul de emigrare a românilor (moșii subînțelegându-se), următoarele evenimente majore au constituit tot atâtea etape care au însoțit procesul de emigrare:

- intrarea Transilvaniei sub dominația austriacă;
- răscoala lui Francisc Rákóczy (1703-1711)⁷⁷;
- atragerea românilor de a primi unirea în lege cu Roma (1688);
- mișcarea religioasă a călugărului Sofronie din Cioara (1759-1761)⁷⁸;

⁷³ N. Iorga, Sate și preoți din Ardeal, București, 1902, p. 243.

⁷⁴ Vezi Românii din Transilvania împotriva dualismului austro-ungar (1865-1900). Studii. Sub redacția Ștefan Pascu, Cluj-Napoca, 1978, p. 265; Nicolae Josan, Mișcarea memorandistă în comitatul Alba de Jos, în APVLVM, VIII, Alba Iulia, 1970, p. 348.

⁷⁵ I. Nistor, Emigrările de peste munți, București, 1915, p. 42-43.

⁷⁶ Ștefan Meteș, Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX., Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, 1977, p. 124.

⁷⁷ În anul 1704 Sigismund Bagossi, judele domanial al Zlatnei și inspectorul Abrudului, din însărcinarea lui Francisc Rákóczy al II-lea, principele Transilvaniei, a pus să se întocmească conscripția bunurilor domeniului Zlatna. În documentul final se consemna faptul că „Locuitorii domeniului Zlatna au avut mult de suferit de pe urma războaielor, mai cu seamă cei din domeniul de sus care înainte țineau în jumătate multe vite și oi, din care multe au pierit cu ocazia acestei revoluții (corect răscoala împotriva habsburgilor – n.n.), din care cauză oamenii s-au împrăștiat în toată țara”. Vezi: Tóth Zoltán, op.cit., p. 62.

⁷⁸ Despre el se spunea că duce români în Moldova și Țara Românească; în 1784, ambasadorul Prusiei la Poartă, raporta că în ultimele decenii mulți locuitori din Transilvania s-au refugiat în Țara Românească dar că niciodată emigrarea n-a fost mai mare ca în 1767. Vezi Nicolae Stoicescu, Unitatea românilor în evul mediu, București, 1983, p. 55.

- interzicerea așezării românilor în orașe;
- înființarea regimentelor grănicerești cu condiția catolicizării;
- marea răscoală condusă de Horea, Cloșca și Crișan (1784-1785);
- netraducerea în practică a reformelor lui Iosif al II-lea ș.a.

Ca direcții geografice, emigrările de moți au vizat, prioritar, spațiul biogenetic românesc, iar mai apoi și exteriorul acestui spațiu, peste hotare. Moții au emigrat spre munții Gilăului, Letea și Hășdate, spre valea Someșului Cald și Rece, Măgura, Mărișel, Muntele Rece, valea Belișului, Călățele ș.a. Au emigrat în primul rând în Țara Românească și Moldova, dar și în Banat și Dobrogea. Pentru a stopa acest proces, împăratul Leopold I da la 7 mai 1699 un ordin de oprire a emigrărilor „*în părțile turcești*”, îndeosebi în țările vecine, Țara Românească și Moldova, la frații de peste munți⁷⁹. Câțiva ani mai târziu, în 1718, sub pretextul apărării de bolile contagioase, s-au instituit cordoane sanitare, adevăratul lor scop era interzicerea fluxului uman din Transilvania spre țările surori⁸⁰.

Iată ce scria în acest sens un cronicar contemporan (Mihail Cserei): „*din Transilvania poporul trece în masă în Moldova; au făcut totul pentru a-l opri, dar fără rezultat. Vechile legături sunt rupte, opreliștile puse de organele executive și administrative nu mai au rost; trebuie să ne așteptăm la multe rele*”⁸¹. În Banat (jud. Arad) moții s-au așezat la Șemlac, Nădlac, Cenad ș.a. Moți au emigrat spre Bazinul Petroșanilor – Valea Jiului, Deva, Hunedoara ș.a. În Dobrogea, altă direcție spre care au emigrat moții, „*au format sate întregi*”⁸². În plasa Traian bunăoară, s-au așezat moți din Câmpeni, Neagra, Albac, Bistra, Lupșa, Vidra și Cărpiniș⁸³. Iată ce scria despre acest proces scriitorul Ioan Slavici: „*Grupul coloniștilor era compact și forma acolo unde se statornicea, un sat după modelul celui moțesc* (Abrudul de lângă Medgidia fiind tipic în acest sens – n.n.), *pe care îl părăsiseră, păstrându-și obiceiurile și credințele strămoșești; moții fiind cei mai buni păstrători ai tradițiilor*”⁸⁴. Peste hotare, moții au emigrat în America de Nord S.U.A.) și Europa (Germania ș.a.)⁸⁵.

Câți moți au emigrat în timp ? – iată o întrebare la care, în faza actuală a cercetărilor, nu se poate da un răspuns exact întrucât datele publicate sunt puține, puține sunt și cercetările în arhive având drept scop acest obiectiv ș.a. Vom menționa totuși câteva date, fie generale, referitoare la întreaga Transilvanie, fie particulare, referitoare la Țara Moților. După calculele lui Louis și Tiberiu Roman, între 1651-1774 din Transilvania au trecut la sud de Carpați cca.6.100 de familii⁸⁶. În 1761, cu Sofronie au trecut Carpații foarte mulți români ortodocși, despre care se afirmă că în Țara

⁷⁹ Ștefan Meteș, op.cit., p. 92; Vezi și Louis Roman, Așezarea statornică a românilor transilvăneni în Țara Românească (1739-1831), în STUDII.REVISTĂ DE ISTORIE, Tomul 24, 5, 1971, p. 899-929.

⁸⁰ Istoria militară a poporului român. Epopeea luptei naționale pentru unitate, libertate și integritate teritorială. Din epoca lui Mihai Viteazul până în ajunul revoluției populare conduse de Horea.Vol. III. București, 1987, p. 464.

⁸¹ Apud Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, De la statul geto-dac la statul român unitar. Vol. I, București, 1983, p. 218.

⁸² Alba Iulia 2000, Alba Iulia, 1975, p. 298.

⁸³ Ștefan Meteș, op.cit., p.348.

⁸⁴ Apud Mircea Șpan, Slavici și moții, în Țara Moților. Studii. Articole și comunicări, Alba Iulia, 1977, p. 212.

⁸⁵ Liviu Botezan, Adrian Stoica, Situația țărănimii din comitatul Turda-Arieș și lupta ei pentru eliberare socială și națională în perioada 1850-1918, în POTAISSA. Studii și comunicări, Turda, 1978, p. 211-212 (se referă la anii 1890-1910).

⁸⁶ Ștefan Ștefănescu, Demografia, dimensiune a istoriei, Timișoara, 1974, p. 24.

Românească au populat 50 de sate⁸⁷. La 1764 cronicarul Ștefan Halmagyi scria că „mulți oameni au trecut anul acesta în Moldova, îndeosebi din județele Turda, Cluj, Dăbâca (Someș), mai ca la o mie”⁸⁸.

La 1773 emigrările din Transilvania în cele două țări surori devenise atât de mare încât au alertat atât Curtea de la Viena și clerul unit. La rândul lor, locuitorii din Bucovina, Țara Românească și Moldova declarau că „*Tota Transilvania ad nos venit*” („*Toată Transilvania a venit la noi*”)⁸⁹. Expresia este, evident, exagerată, dar ea relevă la fel de sigur amploarea acestor emigrări. Așa cum sublinia David Prodan aceste emigrări „*n-au fost nici nemotivate, nici așa de mari ca românilor să li se poată atribui în concluzie înclinări innăscute spre migrațiune*”⁹⁰. Din Roșia Montană, până la 1852, au emigrat peste 200 de familii⁹¹. Din Scărișoara (755 de case și 4.087 de suflete) anterior anului 1863 „mulți au emigrat datorită foamei și mizeriei, spre a nu ajunge cerșetori pe la ușile oamenilor”⁹². În anul 1870 din Abrud au emigrat în România 3 bărbați și o femeie, alți 2 emigrând peste hotare⁹³. În 1891 din Roșia Montană, ca urmare a unui recul în mineritul local, 400 de mineri au emigrat spre minele din Almaș, Băița, Barza, Petroșani. Din Bucium alți 11 mineri au emigrat în America⁹⁴. În 1900 au emigrat: 5 moți din Vidra de Sus, 4 din Albac, 1 din Bistra, 1 din Abrud Sat, 1 din Roșia Montană⁹⁵. Din județul Alba de Jos (Turda-Arieș) au emigrat 1.461 (345) de români spre România, Germania și America⁹⁶. Între anii 1899-1913 din întreaga Transilvanie au emigrat 222.977 de persoane.

În ceea ce privește America, numărul emigranților români a crescut după 1894 și, mai ales, după 1900, astfel că în anul 1914 numărul lor se cifra la 100.000 – 150.000⁹⁷. Un număr important dintre aceștia erau din Comitatul Alba de Jos⁹⁸ - 1.561 de români au emigrat în România și 1.020 de români în America⁹⁹. În 1918, în Germania, America ș.a. se aflau plecați 345 de români din județul Turda-Arieș, 178 din județul Mureș-Turda, 1461 din Alba de Jos ș.a.¹⁰⁰ Între 1965-1975, anual, 5-10 familii de moți, aproape din fiecare localitate a Țării Moților, au plecat spre zona Timișoarei, Aradului, Oradiei ș.a. Între 1966-1980, în contextul intensificării procesului plecării forței de muncă de la sat la oraș, peste 10-15 % dintre moții așezărilor rurale, au migrat spre orașe.

⁸⁷ Ion Ghinoiu, Popasuri etnografice românești, București, 1981, p.18; Ștefan Meteș, op. cit., p. 120.

⁸⁸ N. Stoicescu, op. cit., p. 57; Ștefan Meteș, op. cit., p. 137 (vezi și p. 178-190).

⁸⁹ Vezi Augustin Bunea, Episcopii Petru Paul Aron și Dionisie Novacovici, Blaj, 1902, p. 259; D. Prodan, Supplex..., p. 211; Conea Ion, "Tota Transilvania ad nos venit", sau cât valorează teoria lui Iancsó Benedek, în GEOPOLITICA ȘI GEOISTORIA, București, II, 1942, p.11-23.

⁹⁰ D. Prodan, Teoria imigrației..., p. 74.

⁹¹ Alexandru Sterca-Șuluțiu, Istoria Horii și a poporului românesc din Munții Apuseni ai Ardealului, în Vol. Izvoarele răscoalei lui Horea. Seria B. Izvoare narative. Vol. II. 1786-1860, București, 1983, p. 443.

⁹² Vezi: Simion Retegan, op.cit., p.216; Țara Abrudului, Abrud, 1991, p. 37.

⁹³ Ștefan Meteș, Emigrări..., 1971, p. 337.

⁹⁴ Victor V. Mesaroș, Mișcări de eliberare națională și socială în Munții Apuseni în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Mss. Teză de doctorat, 1977, p. 341.

⁹⁵ Ioan Russu Șirianu, Românii din statul ungar, 1904, p. 75 și 22.

⁹⁶ Ștefan Meteș, Emigrări... op. cit., p. 70.

⁹⁷ Alba Iulia 2000..., p. 302 susține cifra de 140.000 români.

⁹⁸ A. Egyed, Problema emigrării țărănimii din Transilvania la începutul sec. al XX-lea, în ACTA MVSEI NAPOCENSIS, Cluj, VII, 1970, p. 375.

⁹⁹ L. Chițu, M. Takács, Pagini din istoria mișcării muncitorești și socialiste de pe meleagurile aiudene între 1900-1918, în APVLVM (Alba Iulia); X, 1972, p. 810.

¹⁰⁰ Ibidem, p. 95.

Revenind la începutul secolului al XIX-lea, subliniem că după 1810 în Comitatul Alba Inferioară fiecare localitate va întocmi conscripții pentru fixarea impozitelor militare, practică care după 1849 va înceta. Primul recensământ realizat în secolul al XIX-lea în Țara Moților datează din anul 1819-1820, el fiind cunoscut și sub numele de „recensământul Cziráky”. Efectuat din ordinul guvernului de la Viena, el viza o nouă reglementare urbană, introducerea tacită a unui sistem fiscal mai apăsător. „Recensământul Cziráky” a consemnat atât avantajele (beneficia), cât și dezavantajele (maleficia) pe care le aveau localitățile moțești și moșii.

Executat pe comitate, într-un context în care scopurile sale erau evidente, lucrările sale au fost primite cu neîncredere de către toate clasele sociale (stăpânii feudali se temeau că reglementarea feudală le va reduce beneficiile, iar țărănimia se temea de urcarea dărilor). Iată explicația faptului că fiecare categorie a căutat ca să declare oficial cât mai puțin posibil. Domeniile de mijloc și de sus au fost recenzate în perioada mai-iulie 1820¹⁰¹.

În ciuda unor lipsuri și inexactități, textul său cuprinde pe lângă unele date demografice, multe informații interesante de natură toponimică, hidronimică, lingvistică ș.a. Cu mici excepții, recensământul pe localități nu consemnează numărul de locuitori¹⁰². Până spre mijlocul acestui secol, datele statistico-demografice oficiale privitoare la Țara Moților se răresc, iar cele existente sunt - în principal - rodul cercetărilor și observațiilor unor inimoși cercetări ai zonei.

Moțul Alexandru Sterca-Șuluțiu, referindu-se la Bistra, unde păstorise ca preot (1814-1836), nota că localitatea număra cca. 700 de fumuri (case) și 3.000 de suflete¹⁰³. Pentru anul 1824 și anii imediat apropiați, în localitatea Vidra de Sus (din 1924: Avram Iancu) s-au născut lunar 2-3 copii. Conform matricolelor vechi ale așezării și Protocolului botezărilor, în anul 1824 au fost înregistrați oficial ca nou născuți 18 copii (II-2, III-3, IV-2, V-2, VII-1, XI-4, XII-4 – lipsind, după cum se vede nașterile pe lunile I, VI, VIII, IX și X)¹⁰⁴. O altă personalitate a culturii române, dr. Vasile (corect Vasilie!) Popp (1789-1842), în perioada cât a funcționat ca medic pe domeniul minier al Zlatnei (1829-1842), a înscris între preocupările sale – multiple și complexe – și problemele demografice ale zonei. Utilizând registrele bisericești, propriile cercetări pe teren, el a întocmit (1835) o „Conscripție a sufletelor din Domeniul Topanfalvi (Câmpeni)”¹⁰⁵. Conscripția sa cuprinde populația pe sexe, din 18 localități:

¹⁰¹ Vezi: Meteș Ștefan, *Viața agrară economică a românilor din Ardeal și Ungaria*. Vol. I (1508-1820), București, 1921, p. 43-48 (4 mai 1820 – Conscripția urbană a localității Câmpeni); p. 223-225 (11 iunie 1820 – Cărpiniș); p. 184-188 (31 iunie 1820 – Vidra de Sus; p. 150-156 (4 iulie 1820 – Scărișoara); p. 36-40 (3 iulie 1820 – Bucium); p. 18-23 (10 iulie 1820 – Bistra); p. 153-156 (20 iulie 1820 – Sohodol) ș.a.

¹⁰² Sohodolul în 1819 avea 571 de fumuri (cca. 2.855 locuitori – n.n.). Vezi Ștefan Meteș, op. cit., p. 156.

¹⁰³ Alexandru Sterca-Șuluțiu, op. cit., p. 366.

¹⁰⁴ Florian Dudaș, Avram Iancu în tradiția poporului român, Timișoara, 1989, p. 17.

¹⁰⁵ Vezi: Alexandru Neamțu, *Din activitatea doctorului Vasile Popp pe domeniul minier al Zlatnei (1829-1842)*, în ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE (Cluj), XV, 1972, p. 119 (Documentul se află la Fil. Arh. Stat. Cluj-Napoca. Fond M. Th., doc. nr. 1472/1843).

Nr. crt.	Localitatea	Bărbați	Femei	Suma
1	Topanfalfa (Câmpeni)	939	963	1.902
2	Sohodol (Sohodol)	373	400	773
3	Pojana (Poiana)	254	244	498
4	Pelles (Sohodol-Peleș)	179	201	380
5	Vallya Verdye (Valea Verde)	93	87	180
6	Ponor (Ponor)	425	430	855
7	Also Vidra (Vidra de jos)	287	265	552
8	Küzöb Vidra (Vidra de mijloc)	508	477	985
9	FelsőVidra (Vidra de sus)	833	857	1.690
10	Nyagra (Neagra)	509	491	1.000
11	Dya Szupra Petri (Deasupra Petrii)	176	165	341
12	Lăpusch (Lăpuș/Arieșeni)	437	437	874
13	Felső Gerda (Gârda de sus)	478	510	988
14	Alsö Gerda (Gârda de jos)	692	613	1.305
15	Lezsesty (Lăzești)	395	441	836
16	Arada (Arada)	883	884	1.767
17	Albak (Albac)	624	648	1.272
18	Szeketure (Secătura)	702	697	1.399
	TOTAL	8.787	8.810	17.597

Deși cifrele conșcripției sale sunt evident inferioare realității, notabilă rămâne încercarea sa – unică în felul ei -, dorința de a-și aduce contribuția și în domeniul demografiei (locale). Dr. Popp dă interesante și importante informații privind căsătoriile și natalitatea în Țara Moților în perioada 1829-1839¹⁰⁶:

Nr. crt.	Localitatea	Căsătorii	Născuți de sex masculin	Născuți de sex feminin	Total născuți
1	Bistra	219	646	642	1.288
2	Certege	96	214	182	396
3	Sohodol	81	156	174	330
4	Valea Verde	25	70	61	131
5	Ponorel	85	182	172	354
6	Arieșeni	71	94	176	270
7	Câmpeni	134	413	445	858
8	Ponor[el]	24	24	37	61
9	Poeni	27	78	75	153
10	Arada	112	189	243	432
	TOTAL	874	2.066	2.207	4.273

Aceasta înseamnă 427,3 nou născuți anual, o medie de 42,73 copii nou născuți anual în fiecare din cele 10 așezări moțești, respectiv, în medie, 3,56 copii nou născuți lunar în fiecare localitate. În capitala Țării Moților, Câmpeni, cei mai mulți născuți au

¹⁰⁶ Ibidem, p. 120.

fost înregistrați în anul 1836, când registrele bisericești au înregistrat 113 nou născuți (46 bărbați + 67 de femei), respectiv 9,42 nou născuți în medie, lunar; tot aici sau înregistrat 21 perechi de gemeni. La polul opus, dr. Popp a înregistrat și câteva persoane longevive: Teodor Baleiu (Belei) din Arieșeni – 118 ani, Ioan Buzdugan din Certege – 125 de ani!¹⁰⁷. Fără referiri speciale la Țara Moților, și alte surse oferă date și informații demografice despre așezările zonei.

Potrivit acestora, în 1838 din totalul populației Abrudului (3.686 locuitori)¹⁰⁸, românii formau majoritatea. În 1838-1839 aici trăiau 1.321 de orășeni. În 1843, Abrudul număra peste 4.000 de suflete¹⁰⁹. Pentru Comitatul Alba Inferioară, importante informații demografice oferă Szilágyi Farkas: din totalul populației 83 % erau români, 13 % maghiari și 4 % sași. În așezările miniere ale acestei zone muntoase locuiau mase compacte de români; doar în localitățile în care își aveau sediul unele organisme administrative și miniere își aveau reședința un număr restrâns de străini (în principal maghiari) – funcționari, comercianți sau proprietari minieri (Abrud, Roșia Montană ș.a.). Pentru cercurile Câmpeni și Abrud, George Barițiu indica 40.300, respectiv 25.300 locuitori¹¹⁰, în total 65.600 locuitori. În privința proporției dintre români și străini în Țara Moților, revelatoare ni se pare observația făcută de Avram Iancu, potrivit căreia „*abia vine la 100 de români unul de alte națiuni*”¹¹¹. Există câteva date și pentru anul 1854. În acel an Abrudul avea 2.236 locuitori¹¹², Vidra de Sus, 1.955 locuitori (mai mult decât Teiușul – 1.744, Blajul -1.950 ș.a.)¹¹³. Domeniul de sus, cu cele 11 localități ale sale (Albac, Scărișoara, Neagra, Vidra de Sus, Vidra de Jos, Ponorel, Secătura, Certege, Câmpeni, Bistra și Sohodol) avea 28.000 locuitori¹¹⁴.

Un nou recensământ va fi efectuat în anul 1857, acesta fiind primul din perioada capitalistă defalcat pe județe. Transilvania istorică avea 1.920.618 locuitori, din care 1.100.000 de români, 674.000 de unguri și 154.000 de germani. Potrivit aprecierilor geografului E. A. Bielz, Comitatul Alba Inferioară avea 174.282 locuitori, din care 151.625 (87 %) români și 22.657 (13 %) locuitori de alte naționalități. Același autor conchidea: „*Un fapt este foarte sigur, că noi considerăm pe români nu numai cei mai numeroși, ci și cei mai vechi locuitori de azi ai Transilvaniei*”¹¹⁵. Conform recensământului din 1857, situația demografică a Țării Moților se prezenta astfel¹¹⁶:

¹⁰⁷ V. Popp, Conscripție a sufletelor din Domeniul Topanfalvi (Câmpeni), în ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE CLUJ, XV, 1972, p. 120.

¹⁰⁸ Vezi: V. Jinga, Probleme fundamentale ale Transilvaniei, ediția a II-a, Brașov, 1995, p. 260.

¹⁰⁹ Ion Rusu Abrudeanu, Moții. Clvarul unui popor eroic, dar nedreptățit, București, 1928, p. 145; Vezi și Simion Retegan, op. cit., p. 19; Ladislau Gyémánt, Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790 și 1848, București, 1986, p. 375 (cf. Tabelului nr. 5).

¹¹⁰ Barițiu Gheorghe, Părți alese din istoria Transilvaniei. Pre două sute de ani în urmă. Vol. II, Sibiu, 1890, p. 525.

¹¹¹ Victor V. Grecu, Avram Iancu în lupta pentru drepturile limbii române, în: LIMBA ROMÂNĂ (București), 2, Anul XXXII, martie-aprilie 1983, p. 98.

¹¹² Potrivit lui Silvestru Moldovan (Zarandul și Munții Apuseni ai Transilvaniei, Sibiu, 1898, p. 60): „În Abrud Românii au fost totdeauna în majoritate”. Sporul populației urbane românești a marcat o creștere deosebită între 1848-1880, a urmat apoi o stagnare, după 1890 creșterea devenind și mai evidentă. Vezi și Ioan Bolovan, Evoluția demografică a Transilvaniei în primele două decenii după revoluția pașoptistă, în ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE, Cluj, XXXIV, 1995, p. 197-215.

¹¹³ Alba Iulia 2000, p. 16.

¹¹⁴ S. Retegan, Frământări țărănești din Munții Apuseni în anii guvernării liberale, în ACTA MVSEI NAPOCENSIS (Cluj), XII, 1975, p. 332.

¹¹⁵ Vezi V. Meruțiu, Județele din Ardeal și din Maramureș până în Banat, evoluția teritorială, Cluj, 1929, p. 148; Din istoria Transilvaniei, p. 216 (nota 1).

¹¹⁶ Apud Országisme tabellák Erdély nagyfejedelemség népessége viszonyairól, mint melléklet politikai felhasználásában szükséges változtatások iránti törvényjavaslatához. Statistische [1857] Tabellen...Tabelle statistice despre starea populației alu Marelui Principatu Transilvania, achise langa proieptulu de lege despre schimbarile necesare în împărțirea lui politica, [1857], p. 40. Datele acestui recensământ au fost publicate în Übersichten über die Bevölkerung und den Viehstand, Wien, 1859, XXI + 74 + 417 + 79 p.

Nr. crt.	Localitatea	Numărul locuitorilor
1	Abrud	3.798
2	Abrud-Sat	4.178
3	Bucium	3.851
4	Cărpiniș	1.375
5	Roșia	3.413
6	Câmpeni	2.017
7	Bistra	3.185
8	Certege	1.147
9	Sohodol	3.550
10	Ponorel	1.361
11	Vidra de Jos	2.265
12	Vidra de Sus	2.244
13	Săcătura	1.593
14	Neagra	2.123
15	Albac	3.961
16	Scărișoara	4.087
	TOTAL	44.148

La 1857 populația Țării Moților reprezenta 2,30 % din populația Transilvaniei istorice, respectiv 4,01 % din numărul românilor aceștia. Cei 44.148 locuitori atestă faptul că de la 1785 (31.874 locuitori) la 1857 populația Țării Moților a sporit cu 12.274 locuitori (+ 38,51 %), media anuală de creștere a populației pe parcursul celor 72 de ani scurși cifrându-se la peste 170,47 de locuitori. Dacă această medie se împarte la cele 16 localități, media anuală a fiecărei localități ajunge la 10,65 locuitori (: 12 luni= + 0,89 locuitori/lunar). Acesta este doar unul dintre exemplele care arată limitele acestui recensământ.

Îată încă un exemplu revelator: „capitala” Țării Moților, localitatea Câmpeni, în cei 72 de ani scurși, cunoaște o descreștere demografică, ajungând de la 5.456 locuitori în 1785, la 2.017 locuitori în 1857, minusul înregistrat fiind foarte mare - 3.439 locuitori (- 63,03 %), media anuală de descreștere ridicându-se la ≈ 48 locuitori (- 2,99 locuitori/localitate)! Oricum, pierderile locale în oameni în timpul revoluției de la 1848-1849 nu au fost atât de mari încât să acopere minusurile menționate. Alte câteva date, sporadice, se adaugă celor deja consemnate de noi.

În anul 1863 Scărișoara număra (ca la 1857!) 4.087 locuitori (755 de case) iar Abrudul 3.798 locuitori¹¹⁷. Recensământul din anul 1857 și datele demografice aferente anului 1863, sunt ultimele informații demografice referitoare la Țara Moților de dinainte de 1867. Perioada recensămintelor austriece (1691-1867) este, dintre cele șase perioade amintite, cea mai bogată în urbarii, conscripții și recensăminte, numărul celor mai importante ridicându-se la 16 (1692, 1698, 1704, 1714, 1715, 1720/1721, 1724, 1731, 1733, 1746, 1750, 1760/1762, 1782, 1784/7, 1819/1820, 1857).

Dintre ele se detașează - prin importanță, semnificații, maniera de executare și exactitate -, conscripțiile confesionale din anii 1733, 1750 și 1760/1762 și, în mod deosebit, ”conscripția iosefină” din 1784-1787 – de departe cea mai importantă atât la

¹¹⁷ Simion Retegan, Dieta românească a Transilvaniei (1863-1864), p. 216 și 201.

nivelul secolului al XVIII-lea, cât și dintre toate cele citate mai sus. Cu date de mai mică importanță, lipsuri și omisiuni, inventarele de populație dintre 1691-1731 nu pot constitui o bază solidă pentru judecăți de valoare, comparații, ele trebuind să fie folosite cu multă precauție. Din aceste motive, multe dintre aceste inventare – care acoperă o perioadă de 176 de ani – trebuie omise, fiind lipsite de relevanțe majore. Între 1731-1857, numărul locuitorilor Țării Moșilor a crescut mult, fapt pe care îl atestă din plin cifrele urbariilor, conscripțiilor și recensămintelor: 1731 – 9.030 locuitori, 1733 – 9.335 (+ 305), 1750 – 11.847 (+ 2.787 față de 1721; + 2.512 față de 1733), 1760-1762 – 15.877 (+ 6.847 față de 1721; + 6.542 față de 1733; + 10.972 față de 1750), 1785 – 31.874 (+ 22.844 față de 1721; + 22.539 față de 1733; + 20.027 față de 1750; + 4.030 față de 1760/1762), 1857 – 44.148 (+ 35.118 față de 1721; + 34.813 față de 1733; + 32.301 față de 1750; + 28.271 față de 1760/1762; + 12.274 față de 1785).

Aceste date relevă faptul că între 1731-1857 (126 de ani) populația Țării Moșilor – în ciuda pierderilor suferite în timpul evenimentelor din 1784/1785, 1848/1849 ș.a., a crescut continuu, ajungând de la 9.030 la 44.148 locuitori (+ 35.118), de 4,89 ori (+ 389 %). Aceasta înseamnă că ea a crescut în medie, anual, cu 278,71 locuitori. Urbariile, conscripțiile și recensămintele trebuie socotite, toate, fără nici o excepție, ca având date sub realitatea demografică a zonei. În unele cazuri (1746 ș.a.) minusurile sunt extrem de mari, în altele (1733, 1750, 1760-1762, 1784-1787) mai mici, această realitate fiind specifică și tuturor inventarelor de populație.

Toate documentele demografice la care ne-am referit, relevă încă două realități majore: populația domeniului de sus a depășit constant, uneori cu foarte mult, populația domeniului de mijloc, bazinul superior al „Râului de aur”(Arieșului) fiind un adevărat „rezervor” demografic nu doar pentru domeniul ultim citat, ci pentru întreaga Transilvanie. În fine, datele acestor documente atestă faptul că majoritatea așezărilor Țării Moșilor aveau o populație 100% românească, puținii străini veniți aici fiind funcționari, comercianți, proprietari ș.a., legați de administrație, comerț și minerit.

III. PERIOADA RECENSĂMINTELOR MAGHIARE (1867-1918)

Începând cu anul 1867 – an nefast cu consecințe nefaste, an ce marchează cea mai neagră perioadă din istoria multimilenară a străvechiului pământ românesc al Transilvaniei – va începe o nouă perioadă în istoria recensămintelor locuitorilor acestui pământ, a treia, pe care o mai denumim perioada recensămintelor maghiare. Durând 51 de ani – până în anul 1918 -, ea a înregistrat 5 recensăminte, acestea marcate decisiv de falsuri și măsluiri grosolane. În ciuda unor „ajustări” masive, în ciuda scopurilor politico-naționale pe care le-au urmărit, ele n-au putut schimba o realitate de necontestat: și în cei 51 de ani, ca de altfel și în perioada de dinainte de 1867 și cea de după 1918, Transilvania a fost românească, românii formând majoritatea populației.

Primele date demografice referitoare la Țara Moșilor după 1867, datează din anul 1869. În acel an, situația demografică a unora dintre așezările moșești se prezenta astfel ¹¹⁸ :

¹¹⁸ Apud Lucia Apolzan, op. cit., p. 11 (Tab. III. Populația).

Nr.crt.	Localitatea	Nr. locuitorilor
1	Câmpeni	2.259
2	Certege	1.340
3	Bistra	3.718
4	Săcătura	1.716
5	Albac (includea și Arada)	4.588
6	Scărișoara (includea și Gârda de Sus și Arieșeni	4.632
7	Neagra	2.542
8	Vidra de Sus	2.684
9	Vidra de Jos	2.592
10	Ponorel	1.574
	TOTAL	27.645

Cele 10 localități moțești, în cei 12 ani scurși, au ajuns de la 23.983 locuitori (1857) la 27.645 locuitori (1869), sporul înregistrat fiind de 3.662 locuitori (media anuală ajungând la 305 locuitori, respectiv 30, 52 locuitori/localitate (2,54 locuitori/lunar). Comitatul Alba de Jos avea 227.254 locuitori¹¹⁹, din care 189.961 români (83,59 %), 28.928 maghiari (12,73 %), 8.158 sași (3,59 %), 207 (0,09 %) de altă naționalitate, datele atestând faptul că românii dețineau majoritatea absolută. Acest specific se va păstra și în continuare, în ciuda vicisitudinilor.

În 1873 românii reprezentau 83, 59% din populația Comitatului Alba de Jos, respectiv 66, 50% din cea a Comitatului Turda¹²⁰. Un nou recensământ, ”specific” perioadei dualiste, ”perioadei recensămintelor maghiare”, va fi efectuat în anul 1880, an în care autoritățile maghiare au decis efectuarea de recensăminte la 10 în 10 ani. În ceea ce privește populația din bazinul superior al Arieșului, în anul 1880 aceasta se prezenta astfel¹²¹:

Nr. crt.	Localitatea	Nr. locuitori
1	Câmpeni	2.200
2	Certege	1.269
3	Bistra	3.582
4	Săcătura	1.795
5	Albac	5.166
6	Neagra	2.733
7	Scărișoara	5.153
8	Vidra de Sus	2.758
9	Vidra de Jos	2.489
10	Ponorel	1.652
	TOTAL	28.797

Datele de mai sus sunt grăitoare pentru „practicile” demografice la care au făcut apel autoritățile dualiste maghiare (menționăm că epidemia de holeră din 1872-1873 nu a dus la pierderi deosebite de vieți omenești în zona moților). Cu adânc temei, Julius

¹¹⁹ Simion Retegan, op. cit., p. 209.

¹²⁰ Iosif I. Adam, La structure de la population de Transylvanie du point de vue des recensements hongrois de 1900 et 1910, în vol. Populație și societate, IV, Cluj-Napoca, 1980, p. 103 (nota 15).

¹²¹ Apud Lucia Apolzan, op. cit., p. 11 (Tab. III. Populația).

Jung scria că: **”În recensăminte[le maghiare], domnește voința bine hotărâtă de a arăta maghiarii mai numeroși decât sunt în realitate”**¹²².

Potrivit recensământului din 1880, populația domeniului de sus a crescut față de „conscriptia iosefină” cu 7.826 locuitori (media anuală de descreștere pentru cei 95 de ani scurși cifrându-se la 82, 38 locuitori (8, 24 locuitori/localitate; + 0, 69 locuitori/lunar/localitate), iar față de ultimul recensământ austriac (1857) cu 4.814 locuitori (media anuală de descreștere pentru cei 23 de ani scurși cifrându-se la 209,30 locuitori (+ 20,93 locuitori/localitate; + 1,74 locuitori/lunar). Aceleași calcule, pentru așezările moștești din bazinul superior al Arieșului, conduc la aceleași concluzii. Pentru exemplificare, iată situația localității Câmpeni: în anul 1880 ea avea cu 3.256 locuitori mai puțin (59,68 %) față de 1785, cu doar 50 de locuitori mai mult ca în 1731 (în 159 de ani!), cu 20 mai puțin ca în 1750 (în 130 de ani). Potrivit acestor date, bunăoară, între 1785-1880, populația „capitalei” Țării Moților a scăzut timp de aproape un secol, într-un ritm mediu anual de 32,39 locuitori! Această situație demografică incredibilă este amendată sever de sursele contemporane.

Astfel, în anul 1888, Teofil Frâncu și George Candrea, arătau că așezările Țării Moților – ei se refereau în special la cele din bazinul superior al Arieșului – **„cuprind câte 6-8 miluri cu câte 4000-8000 locuitori, astfel că numărul total, se poate urca la 60-80.000”**¹²³. În 1890 Comitatul Alba Inferioară avea 193.072 locuitori (+ 15.051 față de 1880) iar în 1900 – 212.352 (+ 19.280 față de 1890), ceea ce denotă – în ciuda caracterului improbabil al datelor – un spor natural semnificativ. Densitatea populației în 1900, se ridica la 59, 3 locuitori/km², asigurând comitatului un loc fruntaș la scara Transilvaniei. „Replica Junimii academice române din Transilvania și Ungaria” din anul 1890, arată că românii reprezentau 78,79 % din populația județului Alba de Jos (maghiarii – 15,02 %), și 73,15 % din cea a județului Turda-Arieș (maghiarii – 23,02 %) ¹²⁴. Pentru Țara Moților recensământul maghiar din 1890 consemna următoarea situație demografică ¹²⁵:

Nr.crt.	Localitatea	Nr.locuitori
1	Câmpeni	2.431
2	Certege	1.243
3	Bistra	3.618
4	Cârpiniș	1.393
5	Roșia Montană	3.361
6	Abrud-Sat	4.575
7	Bucium	4.532
8	Săcătura	1.811
9	Albac	5.312
10	Neagra	2.541
11	Scărișoara	5.275
12	Ponorel	1.674
13	Vidra de jos	2.517
14	Vidra de sus	2.629
15	Sohodol	4.248
16	Corna	789
	TOTAL	47.949

¹²²Julius Jung, Röemer und Romanen in den Donauländern, Ed. II-a, 1877, p. 300. Cifrele demografice privind Ungaria cuprind și alte anomalii între 1720-1787 (în 67 de ani) populația ei a crescut de 4 ori (!), în timp ce după 1787, când populația a fost în plină creștere, i-au trebuit 110 ani doar pentru a se dubla...!

¹²³ Teofil Frâncu, George Candrea, Românii din Munții Apuseni (Moții), București, 1888, p. 64.

¹²⁴Replica Junimii academice române din Transilvania și Ungaria, Sibiu, 1892, p. 77.

¹²⁵ Apud Alsófehér vármegye monografiája Monografia Județului Alba de Jos), 1899, p. 740; Vezi și: Lucia Apolzan, op. cit., p. 11 (Tab. III. Populația).

Raportate la datele „conscripției iosefine”, datele recensământului din 1890 relevă o creștere a populației Țării Moților cu 16.075 locuitori, ceea ce dă – pentru cei 105 ani scurși – o medie anuală de creștere la scara întregii zone de doar 153,09 locuitori care, repartizați pe cele 16 așezări moțești, conduc la o rată medie anuală de creștere a populației de doar 9,57 locuitori (+ 0,80 locuitori/lunar)!

Față de recensământul din 1880, populația a crescut cu 19.152 locuitori (+ 66,51 %), media anuală pe cei 10 ani ridicându-se la 1.915,2 locuitori care, pe cele 16 așezări moțești, conduc la o medie anuală de 119,7 locuitori (+ 9,98 locuitori/lunar/localitate). În cazul localității Câmpeni, populația a sporit în cei 10 ani (1880-1890) cu 231 locuitori, ceea ce dă a o medie anuală de creștere de 23, 1 locuitori. Potrivit cifrelor acestui recensământ, un nou născut revenea (1880) la 9,52 locuitori, fapt ce ne scutește de alte comentarii! Față de ultimul recensământ austriac (1857), populația Țării Moților în 1890 era mai mare cu 3.801 locuitori, ceea ce dă, pentru cei 33 de ani scurși, o medie de 115,18 locuitori (media pentru fiecare din cele 16 așezări moțești ridicându-se la doar 7,19 locuitori;+ 0,60 locuitori/lunar/localitate)..

„Practicile” demografice maghiare privind situația numerică a românilor din Transilvania sunt foarte bine evidențiate de datele demografice privind Țara Moților, zonă reprezentativă pentru românii transilvăneni. Pentru sfârșitul secolului al XIX-lea, pentru zona Țării Moților, sursele documentare consemnează următorul număr de locuitori: cercul Câmpeni (10 localități) – 29.081 locuitori (din care 28.918 români, adică 99,44 %), cercul Roșiei (8 localități) - 23.361 locuitori (din care 21.664 români, adică 92,74 %), în total 52.442 locuitori (din care 50.582 români, adică 96,45 %). Ultimul an al secolului XIX (1900) a fost anul unui nou recensământ maghiar. Pe bază de date oficiale, Ion Rusu-Șirianu aprecia că din cei 2.799.479 români din Transilvania, 166.099 (5,93 %) trăiau în Comitatul Alba de Jos, iar 116.833 (4,17 %) în Comitatul Turda-Arieș¹²⁶. În plasa Roșia Montană (8 localități) trăiau 24.356 locuitori (22.672 români – 93,08 %, 1.588 maghiari – 6,52 %, 34 germani – 0,14 % ș.a.), iar în cercul Câmpeni (10 localități) trăiau 31.199 locuitori (30.796 români – 98, 71%, 218 maghiari – 0, 70%, 25 germani - 08%, 1 slovac – 0, 003% ș.a.). Situația demografică a Țării Moților potrivit recensământului maghiar din anul 1900 era următoarea¹²⁷ :

Nr. crt.	Localitatea	Nr. locuitori	Români	Maghiari	Germani	Slovaci
0	1	2	3	4	5	6
1	Bucium	4.634	4.608	19	1	
2	Abrud	3.341	1.921	1.246	151	
3	Abrud-Sat	4.977	4.829	112	7	
	Corna	801	793	6		
4	Cărpiniș	1.514	1.500	14		
5	Roșia Montană	3.550	1.918	1.404	24	
6	Câmpeni	2.562	2.361	170	18	
7	Bistra	3.755	3.688	8	2	
8	Certege	1.264	1.244		2	1

¹²⁶ I. Rusu-Șirianu, *Românii de peste Carpați*, București, 1908, p. 4.

¹²⁷ La întocmirea tabelului au fost folosite următoarele surse documentare: S. Moldovan, N. Togan, *Dicționarul numirilor de localități cu poporațiune română din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, Ediția a II-a, Sibiu, 1919, p. 3, 5, 21, 309, 36, 38, 121, 138, 148, 150, 161, 165 și 198; I. Rusu-Șirianu, op. cit., p. 22, 75. Pentru aceste date vezi și Lucia Apolzan, op. cit., p. 11 (Tab. III. Populația). Diferența (- 130 locuitori) între totalul general și totalul defalcărilor, aparține surselor documentare citate.

0	1	2	3	4	5	6
9	Sohodol	4.642	4.608	21	2	
10	Secătura	1.845	1.834	1		
11	Neagra	2.798	2.787	7		
12	Albac	5.805	5.795	9	1	
13	Scărișoara	5.632	5.609	16	2	
14	Ponorel	1.771	1.745			
15	Vidra de jos	2.655	2.644	4		
16	Vidra de sus	3.112	3.089	3		
	TOTAL	54.658	50.973	3.040	514	1

Datele acestui recensământ relevă o creștere a populației: + 6.709 față de 1890 (+ 13,99 %), ritmul mediu anual de creștere al populației celor 16 localități cifrându-se la 670,9 locuitori (41,93 locuitori de fiecare localitate; 3,49 nou născuți lunar/localitate); + 25.861 locuitori față de 1880 (+ 89,80 %), ritmul mediu anual de creștere al populației Țării Moșilor cifrându-se la 2.586 locuitori (161,63 locuitori de fiecare localitate); + 22.784 locuitori față de 1785 (+ 71,48 %), ritmul mediu anual de creștere pentru cei 115 ani scurși cifrându-se la 198, 12 locuitori (12,38 locuitori/localitate).

Creșterea reliefată de recensământ este sub cea reală. Autorii recensământului, continuând practicile mai vechi, de diminuare a numărului românilor și de „umflare” al neromânilor, n-au putut înlătura ci doar estompa câteva realități: creșterea continuă a populației zonei, preponderența covârșitoare a românilor ș.a. În perioada de până la următorul recensământ (1910) – ultimul realizat de maghiari în Transilvania –, densitatea populației în zonele locuite de moși a fost ridicată. În comitatul Alba de Jos ea s-a ridicat la 52,5 - 67,8 locuitori/km², depășind, după acest criteriu, multe alte zone ale Transilvaniei. Natalitatea s-a ridicat în medie la 37,01 ‰, cele mai ridicate valori înregistrându-se la Câmpeni (44,2 ‰) și Albac (46,7 ‰). Rata brută a natalității pentru intervalul de timp 1901-1910 a fost, în medie, de 28, 87 ‰, excepție făcând Bistra cu 32, 9 ‰¹²⁸. La nivelul Țării Moșilor, mișcarea populației în acest interval a fost următoarea:

Nr crt.	Localitatea	Populația medie	Născuți Media an ‰	Decedați Media an ‰	Spor natural Nr.pe 10 ani Media an ‰	Spor total Nr.pe 10 ani Media an ‰	Spor migratoriu Nr.pe 10 ani Media an ‰
0	1	2	3	4	5	6	7
1	Abrud	8.034	2.600 32, 4	2.229 27, 7	371 4, 6	- 569 - 7, 1	- 940 - 11, 7
2	Câmpeni	2.765	1.221 44, 2	841 30, 4	380 13, 8	405 14, 7	25 0, 9
3	Albac	6.162	2.876 46, 7	1.988 32, 3	888 14, 4	714 11, 6	- 174 - 2, 8
4	Vidra de sus	3.362	1.396 41, 5	734 21, 8	662 19, 7	500 14, 9	- 162 - 4, 8
5	Bistra	3.936	1.603 40, 7	1.295 32, 9	308 7, 8	362 9, 2	54 1, 6

¹²⁸ Ioan Cenușă, Procese socio-demografice în zona Munților Apuseni, județul Alba, în APVLVM, Alba Iulia, XXII, 1985, p. 285

0	1	2	3	4	5	6	7
6	Bucium	4.349	1.454 33, 4	1.323 30, 6	131 30, 0	- 568 - 13, 1	- 699 - 14, 1
7	Poiana Vadului	2.907	1.208 41, 6	775 26, 7	433 14, 9	- 258 - 8, 9	- 175 - 6, 0
8	Roșia Montană	5.416	2.056 37, 6	1.691 31, 2	345 6, 4	- 560 - 9, 2	- 845 - 15, 6
9	Sohodol	4.678	1.872 40, 0	1.532 32, 8	340 7, 2	71 1, 5	- 269 - 5, 8
10	Scărișoara	5.954	2.627 44, 1	1.753 29, 4	874 14, 7	643 10, 8	- 231 - 3, 9
11	Vidra	4.487	1.802 40, 2	1.362 30, 4	440 9, 8	120 2, 7	- 320 - 7, 1
12	Vadul Moșilor	1.906	732 38, 4	558 29, 3	174 9, 1	- 122 - 6, 4	- 53 - 2, 7

Conform recensământului maghiar din 1910, situația demografică a Țării Moșilor se prezenta astfel¹²⁹ :

Nr.crt.	Localitatea	Numărul locuitorilor	% din totalul populației zonei	Observații
1	Câmpeni	2.967	5, 46	
2	Certege	1.219	2, 24	
3	Bistra	4.117	7, 58	
4	Cărpiniș	1.473	2, 71	
5	Roșia Montană	2.907	5, 35	
6	Abrud	2.938	5, 41	
7	Abrud-Sat	4.811	8, 86	Locul III
8	Bucium	4.066	7, 49	Locul V
9	Săcătura	1.967	3, 62	
10	Albac	6.519	12, 00	Locul I
11	Neagra	3.056	5, 62	
12	Scărișoara	6.275	11, 55	Locul II
13	Ponorel	1.852	3, 40	
14	Vidra de jos	2.674	4, 92	
15	Vidra de sus	3.612	6, 65	
16	Sohodol	4.173	7, 68	Locul IV
17	Corna	785	1, 44	
	TOTAL	54.311	100, 00	

Fiind cel de-al cincilea și ultimul dintre recensămintele maghiare, concluziile pe marginea lui le includem la cele referitoare la întreaga perioadă a recensămintelor maghiare. Perioada recensămintelor maghiare (1867-1918) este, dintre cele șase perioade menționate, cea mai nesigură în ceea ce privește corectitudinea datelor demografice publicate oficial. În cei 51 de ani de dominație asupra Transilvaniei, au fost efectuate 5 recensăminte ale populației (1869, 1880, 1890, 1900 și 1910), datele

¹²⁹ La întocmirea tabelului au fost utilizate următoarele surse documentare: Ion Rusu Abrudeanu, op. cit., p. 171; Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930, publicat de Sabin Manuilă, Vol. IX, București, 1930, p. 20 și 260.

acestora – tributare scopurilor politico-naționale urmărite de autoritățile dualiste maghiare – suferind serioase ajustări, măsluiri grosolane ș.a. Subordonate organic politicii de maghiarizare forțată a românilor transilvăneni, ele au încercat să prezinte o altă imagine decât cea firească a demografiei acestui străvechi pământ românesc. În ciuda practicilor reprobabile la care au apelat – practici condamnate de istoriografie ca anacronice, neștiințifice și tendențioase –, autoritățile dualiste maghiare n-au putut eluda realitățile demografice specifice Transilvaniei – faptul că românii, cei mai vechi locuitori ai acestor meleaguri, au constituit și constituiau majoritatea covârșitoare a populației.

În cei 51 de ani, potrivit acestor recensăminte, populația Țării Moților a evoluat astfel: 1869 – 27.645 locuitori (- 4.229 față de 1785; - 16.503 față de 1857); 1880 – 28.797 locuitori (- 3.077 față de 1785; - 15.351 față de 1857; + 1.152 față de 1869); 1890 – 47.949 locuitori (+ 16.075 față de 1785;

+ 3.801 față de 1857; + 20.304 față de 1869; + 19.152 față de 1880); 1900 – 54.658 locuitori (+ 22.784 față de 1785; + 10.510 față de 1857; + 27.013 față de 1869; + 25.861 față de 1880; + 6.709 față de 1890); 1910 – 54.311 locuitori (+ 22.437 față de 1785; + 10.163 față de 1857; + 26.666 față de 1869; + 25.514 față de 1880; + 6.362 față de 1890; - 347 față de 1900).

În perioada 1869-1918 (49 de ani), potrivit recensămintelor maghiare, populația Țării Moților a crescut de la 27.645 la 54.311 locuitori (+ 26.666 locuitori, + 96,46 %, într-un ritm mediu anual de 544,20 locuitori care, pentru cele 17 așezări moțești conduc la o medie anuală de 32,01 locuitori; împărțind la cele 12 luni, media lunară ajunge la 2,67 nou născuți). Aparent ea s-a dublat, dar dacă avem în vedere că populația din 1869 (27.645) era „ajustată” (în minus!) cu 16.503 (- 37,38 %) față de 1857, rezultă că între ultimul recensământ austriac și ultimul recensământ maghiar populația a crescut doar cu 10.163 locuitori (+ 23,02 %), ceea ce pentru cei 53 de ani scurși ni se pare foarte puțin (de 4,92 ori mai puțin decât creșterea aparentă, de peste 100%, acreditată de cifrele oficiale maghiare).

Măsluirile și limitele celor 5 recensăminte maghiare, sunt puse în evidență și de alte considerații. Potrivit lor, în cei 41 de ani de dualism, scurși între primul și ultimul recensământ maghiar (1869, respectiv 1910), sporul populației s-a cifrat la 26.666 locuitori, ceea ce înseamnă o medie anuală de creștere de 650, 03 locuitori pentru întreaga zonă, respectiv 38,26 locuitori pentru fiecare din cele 17 localități (3,19 nou născuți lunar/localitate). Raportând numărul nou născuților la cel al populației zonei, neverosimilitatea datelor recensămintelor maghiare apare și mai evidentă: de exemplu, în decembrie 1910 la Câmpeni (2.967 locuitori), considerând numărul bărbaților ca fiind egal cu numărul femeilor, rezulta un nou născut la 465 locuitori! În cazul Albacului (6.519 locuitori, cea mai populată așezare moțească în 1910), un nou născut revenea la 1.022 locuitori!...

Acestea sunt câteva din concluziile care se degajă din datele oficiale maghiare.

Să analizăm situația Câmpeniului dintr-un alt unghi de vedere: între 1869-1910 populația localității a sporit de la 2.259 la 2.967 locuitori, adică cu 708 locuitori în 41 de ani; media anuală de creștere în acest caz a fost de 17,27 locuitori, respectiv 1,44 nou născuți lunar (la o populație care, deși „ajustată”, trecea de 2000); aceasta înseamnă un nou născut la 65, 40 locuitori în 1869, respectiv la 85,90 locuitori în 1910!

Situația în sine este greu de crezut cu atât mai mult cu cât zona s-a caracterizat tot timpul printr-o natalitate ridicată. Cele 5 recensăminte maghiare n-au putut estompa o realitate valabilă și până atunci și după aceea: românii (moții) formau majoritatea

populației, în multe așezări moțești românii formau 100% din populație. Astfel, dacă în anul 1911 procentul românilor se ridica la 77,4 % în Comitatul Alba de Jos, la 72,1 % în Comitatul Turda-Arieș¹³⁰, în Țara Moșilor procentul trecea de 95 %, în multe așezări moțești nefiind picior de străin. Până la 1918 alte inventare de populație nu au mai fost făcute.

IV. PERIOADA RECENSĂMINTELOR ROMÂNEȘTI INTERBELICE (1919-1947)

Marea Unire consemnează o nouă etapă în istoria recensămintelor în Țara Moșilor¹³¹, marcând începutul celei de-a patra perioade (1918-1947), care s-a întins pe durata a 29 de ani. Întrucât recensămintele acestei perioade s-au efectuat între cele două războaie mondiale, am denumit-o perioada recensămintelor românești interbelice. Primul dintre acestea a fost realizat în anul 1920. Potrivit lui, situația etnică din Transilvania era următoarea: 57,3 % români, 25,5 % maghiari și secui, 10,5 % germani, 3,5 % evrei ș.a.¹³² În plasa Câmpeni (din fostul județ Turda-Arieș) trăiau 34.141 locuitori, din care: 33.981 români (99,53 %), 58 maghiari (0,17 %), 12 germani (0,04 %), 6 evrei (0,01 %), 84 de alte naționalități (0,25 %), procentul minoritarilor fiind mult mai mic aici față de întreaga Transilvanie. Potrivit recensământului din anul 1920¹³³, situația demografică din Țara Moșilor era următoarea:

Nr. crt.	Localitatea	Numărul locuitorilor	Români	Maghiari	Germani	Evrei	Alții
1	Abrud	2.226	1.439	713	44	28	2
2	Abrud-Sat	4.099	4.032	67			
3	Bucium	3.476	3.472	4			
4	Cărpiniș	1.443	1.413				30
5	Câmpeni	2.898	2.777	49	12	6	54
6	Bistra	4.224	4.216	8			
7	Certege	1.138	1.138				
8	Sohodol	4.708	4.687	15			6
9	Ponorel	1.851	1.851				
10	Vidra de jos	2.570	2.570				
11	Vidra de sus	3.645	3.645				
12	Săcătura	1.889	1.889				
13	Neagra	3.355	3.355				
14	Albac	3.011	3.003				8
15	Scărișoara	3.537	3.517				20
	TOTAL	44.070	43.004	856	56	34	120
	%	100%	97, 58%	1, 94%	0, 13%	0, 08%	0, 27%

În anul 1920 Țara Moșilor avea: + 16.425 locuitori față de 1869 (ritmul mediu anual de creștere a populației în cei 51 de ani scurși cifrându-se la 322,06 locuitori); + 15.273 locuitori față de 1880 (ritmul mediu anual de creștere în cei 40 de ani scurși ridicându-se la 381,82 locuitori); - 3.879 locuitori față de 1890 (ritmul mediu anual de

¹³⁰ Iosif I. Adam, op. cit., p. 103.

¹³¹ Vezi și Natalia Giurgiu, Populația Transilvaniei în perioada unirii, în ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE,

Cluj, XI, 1968, p.73-78.

¹³² Apud Buletinul Statistic al României.Nr.2, iulie-decembrie 1923, p. 13 (nr.1); ianuarie-martie 1924, p. 51.

¹³³ Martinovici C., Dicționarul Transilvaniei și celorlalte ținuturi alipite, Cluj, 1921, p. 3, 42, 50, 29, 197, 283, 214, 172, 6 și 230.

descreștere pentru cei 30 de ani scurși cifrându-se la 129,3 locuitori); -10.588 locuitori față de recensământul din anul 1900 (ritmul mediu anual de descreștere în cei 20 de ani cifrându-se la - 529,4 locuitori); - 10.241 locuitori față de recensământul din 1910 (ritmul mediu anual de descreștere în cei 10 ani scurși cifrându-se la 1.024,1 locuitori).

Minusul de 10.241 locuitori față de recensământul din 1910 are mai multe explicații: pierderile suferite în primul război mondial (moții au fost transformați în carne de tun, fiind împinși în primele linii ale războiului), unele modificări administrative, migrarea, respectiv emigrarea, unei părți a forței de muncă spre zonele industriale ale țării sau chiar peste hotare (S.U.A.) ș.a.

După primul război mondial situația demografică a Țării Moților a fost afectată (și) de **colonizările de moți în diverse zone ale României**. Autoritățile timpului au căutat ca pe această cale să schimbe economic situația unei părți din populația zonei, să descongese această zonă săracă dar foarte populată. În anul 1924 au fost colonizate cca.1.800 de familii de moți¹³⁴. Dezrădăcinarea din vatra strămoșească, dorul profund pentru locurile natale, situația economică grea în care se zbăteau în continuare, lipsa de „aclimatizare” ș.a., i-au făcut pe mulți dintre ei să revină în Țara Moților.

Inițiativa autorităților nu a dat roadele scontate, în scurt timp întorcându-se acasă cea mai mare parte (1.269 de familii).Pe noile vetre au rămas (cert) 473 de familii (diferența până la 531 de familii, respectiv 58, putând fi din Albac, pentru care datele finale sunt incomplete!), lucru pe care îl relevă tabelul de mai jos:¹³⁵

Nr. crt.	Județul în care au fost colonizați moții	Localitatea unde au fost colonizați	Localitatea de baștină a celor colonizați	Numărul de familii de moți colonizate
1	Arad	Arad	Albac	Lipsesc datele
2		„	Horea	11
3		Horea-Chișineu	Vidra	11
4		Criș	Poiana Vadului	2
5		Moțiori-Ineu	Arieșeni	96
6		Gurba-Ineu	Poiana Vadului	37
7		Avram Iancu-Ineu	„	16
8	Satu Mare	Ianculești	Albac	47
9		Carei	Horea	46
10		„	Scărișoara	4
11		Horea-Carei	Albac	13
12		„	Horea	49
13		„	Scărișoara	3
14		Dândești-Carei	Albac	3
15		Scărișoara Nouă-Carei	Vadul Moților	9
16		„	Scărișoara	102
17		„	Vidra	16
18		Vezediu Portița Carei	Albac	5
19	Sălaj	Cehul Silvaniei	„	3
	TOTAL	13 localități	7 localități	473

¹³⁴ Petre Suci, Țara Moților, regiunea industriei lemnului, Cluj, 1929, p. 88 și 90; Ion L.Ciomac, Valeriu Popa-Necșu (Munții Apuseni. Cercetări asupra stărilor economice din Munții Apuseni, București, 1936, p. 233) vorbeau de 1.786 familii colonizate în județele Arad (413), Satu Mare (276), Sălaj (272) și Bihor (825).

¹³⁵ Vezi Petre Suci, op.cit., p. 90; Ioan Leahu, Din viața moților – meșteri ai modelării lemnului, în Vol. ȚARA MOȚILOR. Studii, articole și comunicări, Alba Iulia, 1978, p. 27-28.

În fostele județe Arad, Satu Mare, Sălaj și Bihor¹³⁶ au fost colonizate: 71 de familii din Albac, 96 din Arieșeni, 106 din Horea (Arada), 55 din Poiana Vadului, 109 din Scărișoara, 9 din Vadul Moților și 27 din Vidra, în total 473 familii de moți (cca.2.365 persoane). Din cele 3.649 jugăre de teren cât ar fi trebuit să revină moților, aceștia au intrat în posesia a doar 979 jugăre. În perioada crizei economice din anii 1929-1933, când situația locuitorilor din Țara Moților s-a înrăutățit dramatic (datorită și nivelului foarte scăzut de dezvoltare al zonei), mulți moți au făcut apel la Oficiul Național pentru colonizări. Într-o petiție adresată acestui organism, 200 de moți din Horea Arada (jud. Turda) arătau că nu mai au „*nici o puțință de trai și nici ocazia de muncă de când au început să-și producă efectele criza economică atât de distrugătoare pentru noi*”¹³⁷.

Ziarul „Graiul Moților”, într-un articol de la începutul anului 1932 intitulat „Pentru Moți nu există legea colonizării?”- promulgată prin Înaltul Decret Regal nr.2.716/15 iulie 1930 și publicat în Monitorul Oficial nr.157/1930 -, arăta cu reproș că 66 de moți din Vidra și Sohodol așteptau din 1931-1932 răspunsul la cererile lor¹³⁸. Colonizarea moților a eșuat, între cauzele acestui eșec dureros pentru ei numărându-se:

- suprafețele de pământ prea mici în raport cu nevoile, cu cele promise;
- lipsa acută de inventar viu și mort;
- lipsa sprijinului statului;
- faptul că nu s-a ținut cont de firea, obiceiurile și psihicul moților, de greutatea acomodării lor cu noile condiții topo-geografice și climatice, diferite mult de cele specifice locurilor lor de baștină ș.a.¹³⁹

Aceste realități au fost redată cu deosebită forță și plasticitate de Geo Bogza în volumul, atât de cunoscut astăzi, „Țara de piatră”: „*Sărăcia din Țara Moților, despre care se vorbește atât, devine o problemă irezolvabilă prin dragostea profundă a acestor oameni pentru munții lor singuratici și stâncoși. Li s-a propus, cândva, să fie colonizați în câmpiile fertile ale Banatului și mulți s-au înscris pe liste și s-au dus bucuroși. Dar după două luni au fugit și s-au întors acasă în munți.*

Întrebați, au dat cu toții același răspuns, ca și cum ar fi fost învoiți: - Noi suntem învățați să trăim la umbra brazilor. Nu putem sta în câmpie, că ne uscăm. Și astfel, s-au întors în munți, la sărăcie. Să se despartă de munți nu pot; iar munții sunt aspri, stâncoși, de piatră”¹⁴⁰. Câți moți s-au întors acasă din locurile în care au fost colonizați ? – iată o întrebare la care, deocamdată, lipsește un răspuns precis. Unele surse documentare vorbesc de faptul că în perioada 1920-1937 au fost colonizate 730 de familii din Câmpeni, 297 de familii din Avram Iancu și 27 de familii din Abrud¹⁴¹.

¹³⁶ Vezi și: “Glasul Moților” (Abrud), An. I, Nr. 22, 29 aprilie 1928, p. 2 (“Colonizări în județul Turda”).

¹³⁷ Gheorghe Hristodol, Despre problema agrară în satele dispersate din Munții Apuseni (1918-1940), în ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE din Cluj, XIV, 1971, p. 243.

¹³⁸ „Graiul Moților”, Anul II, Nr. 4, 29 ianuarie 1933, p. 3.

¹³⁹ Într-un singur caz moții s-au întors pe meleagurile lor împotriva voinței lor: după Diktatul de la Viena (30 august 1940), administrația horthysto instalată vremelnice în partea de nord a Transilvaniei, a arestat și urcat într-un tren cu vagoane pentru vite, pe care le-a încuiat, peste 100 de familii de moți din zona Carei-Satu Mare; lipsiți de avutul agonist în timp de două decenii, dezbrăcați, flămânzi, bolnavi ori însetați, acest tren al groazei a ajuns la Turda. Tabloul oferit ochilor în acele momente era înfiorător, neimaginabil...Vezi Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României. Septembrie 1940-octombrie 1944, București, 1985, p. 113; Gh. I. Bodea, Vasile T. Suciu, Ilie I. Pușcaș, Administrația militară horthystă în nord-vestul României. Septembrie-Noiembrie 1940, Cluj-Napoca, 1988, p. 475.

¹⁴⁰ Geo Bogza, Țara de piatră. Confesiune despre vitregia naturii și a istoriei, București, 1971, p. 21

¹⁴¹ Petru Râmneanțu, Capitalul om din Munții Apuseni, București, f.a., p. 18.

Efectele benefice ale Marii Uniri din anul 1918 se vor resimți în timp pe multiple planuri, inclusiv în cel demografic. Acest fapt este reliefat și de datele recensământului din 29 decembrie 1930, care consemna pentru populația Țării Moților următoarea situație demografică¹⁴²:

Nr. crt.	Localitatea	Numărul locuitorilor	% din totalul loc. zonei	Bărbați	Femei
1	Abrud	2.468	4, 39	1.307	1.161
2	Abrud-Sat	4.654	8, 29	2.261	2.393
3	Bucium	3.496	6, 23	1.706	1.790
4	Cărpiniș	1.495	2, 67	734	761
5	Corna	687	1, 22	352	335
6	Roșia Montană	2.180	3, 88	1.020	1.160
7	Sohodol	4.793	8, 53	2.374	2.419
8	Albac	3.099	5, 52	1.597	1.502
9	Arada	3.460	6, 16	1.755	1.705
10	Arieșeni	2.020	3, 60	1.011	1.009
11	Avram Iancu	3.880	6, 91	1.885	1.995
12	Bistra	4.501	8, 02	2.202	2.299
13	Câmpeni	3.228	5,75	1.644	15.584
14	Certege	1.307	2, 33	644	663
15	Neagra	2.984	5, 31	1.513	1.471
16	Ponorel	1.976	3, 52	963	1.013
17	Săcătura	1.968	3, 50	988	980
18	Scărișoara	5.252	9, 35	2.659	2.593
19	Vidra	2.707	4, 82	1.337	1.370
	TOTAL	56.155	100, 00%	27.952	28.203

În cei 10 ani scurși de la recensământul anterior (1920) populația Țării Moților a crescut cu 12.085 locuitori, media anuală de creștere ridicându-se la 1.208,5 locuitori (63,61 locuitori anual/localitate, respectiv + 5,30 nou născuți lunar). Subliniem totuși că numărul locuitorilor înregistrați de acest recensământ este incomplet: din el lipsesc mulți dintre locuitorilor crângurilor izolate care, în virtutea unei tradiții seculare, s-au sustras recensării; lipsesc apoi cele 1.800 de familii de moți colonizate în anul 1924 în alte zone ale țării (mai corect spus lipsesc cele 473 de familii – cca.2.500-3.000 de persoane – care au rămas în zonele unde au fost colonizate, diferența de familii până la 1.800 întorcându-se la vetrele lor...) ș.a. Potrivit legii (20 martie 1933), s-a hotărât efectuarea recensămintelor la intervale de 10 ani. Semnificativă – pentru anul 1938 dar și pentru perioada anterioară – este situația repartiției gospodăriilor după mărimea lor (cifre absolute) în localitățile dintre Câmpeni – Vidra de Sus¹⁴³:

Sate	Total	Gospodării compuse din următorul număr de persoane:											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Vidra de Jos	160	7	23	21	18	22	25	20	12	5	6	1	-
Vidra de Mijloc	240	7	19	34	42	47	36	18	16	12	6	-	3
Vidra de Sus	103	8	6	16	9	13	17	11	10	8	4	1	-
TOTAL	504	23	48	71	69	82	78	49	38	25	16	2	3

¹⁴² Apud Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930, op. cit., p.20 și 260; Vezi și Lucia Apolzan, op. cit., p. 11 (Tab. III. Populația); Petru Râmneanțu, op. cit., p. 2-3.

¹⁴³ Apud 60 sate românești cercetate de echipele de studenți în vara 1938. Anchetă sociologică condusă de Anton Golopenția și D. C. Georgescu. Vol. I. Populația, București, 1941, p. 16.

Dintre acestea, 291 aveau între 5 -12 copii (84 – 8-12 copii), iar 210 între 1- 4 copii. Obiective dar și interesante observații privind natalitatea din Țara Moșilor au ca autoare pe Lucia Apolzan: *”Natalitatea la această populație de munte a fost, mai ales în trecut, foarte ridicată (n.n.), încât în decurs de câteva generații crângurile au devenit neîncăpătoare”*. Particularizând această situație la cazul Albacului, aceeași neobosită cercetătoare a meleagurilor moștești, scria că *„datorită prolificității moșilor, aproape fiecare familie având 8-10 copii”*¹⁴⁴. Ultimul recensământ al celei de-a patra perioade la care ne referim, a fost realizat la 6 aprilie 1941. Potrivit datelor sale, situația demografică în Țara Moșilor era următoarea¹⁴⁵ :

Nr. crt.	Localitate	Nr. locuitorilor	% din nr. locuitorilor	Bărbați	Femei	Români	Maghiari	Germani	Alții
1	Abrud	2.847	4, 71	1.521	1.326	2.324	334	94	95
2	Abrud-Sat	1.941	3, 21	896	1.045	1.884	42	11	4
3	Bucium	4.119	6, 82	2.018	2.101	4.113	1	4	1
4	Cărpiniș	1.142	1, 90	579	563	1.083			59
5	Roșia M.	2.861	4, 74	1.356	1.505	2.070	649	123	19
6	Peleş	813	1, 35	393	420	813			
7	Poiana	1.065	1, 76	517	548	1.065			
8	Soharu	613	1, 01	297	316	613			
9	Sohodol	1.995	3, 30	1.025	970	1.994			1
10	Valea Verde	380	0, 63	180	200	380			
11	Vârși	1.061	1, 76	518	543	1.059	2		
12	Virtop	551	0, 91	269	282	551			
13	Albac	3.528	5, 84	1.746	1.782	3.514			14
14	Arada	4.138	6, 85	2.069	2.069	4.135	1		2
15	Arieșeni	2.352	3, 89	1.188	1.164	2.344			8
16	Avram Iancu	4.111	6, 81	1.973	2.138	4.099	1		11
17	Bistra	5.044	8, 35	2.484	2.560	5.002		2	40
18	Câmpeni	3.620	5, 99	1.837	1.783	3.480	34	34	72
19	Certege	1.436	2, 38	694	742	1.436			
20	Gârda de Sus	3.067	5, 08	1.532	1.535	3.067			
21	Neagra	2.188	3, 62	1.096	1.092	2.186			2
22	Ponorel	2.230	3, 69	1.108	1.122	2.175			55
23	Săcătura	2.270	3, 76	1.176	1.094	2.268		1	1
24	Scărișoara	4.126	6, 83	2.060	2.066	4.126			
25	Vidra*	2.906	4, 81	1.435	1.471	2.906			
	TOTAL	60.404	-	29.967	30.437	58.687	1.064	269	384
	%	-	100	49, 61	50, 39	97, 16	1, 76	0, 45	0, 63

¹⁴⁴ Lucia Apolzan, op.cit., p. 10, respectiv 11.

¹⁴⁵ Apud Recensământul general al României din 1941, 6 aprilie. Date sumare provizorii, București, 1944, p. 75-77; Vezi și Lucia Apolzan, op. cit., p. 11 (Tab. III. Populația); Idem, Observații asupra ocupațiilor agricole în Munții Apuseni, în APVLVM, II (1943-1945), 1946, p. 289; Idem, Populația crângurilor din plasa Câmpeni, județul Turda, în anul 1941, în ANALELE INSTITUTULUI DE STATISTICĂ AL ROMÂNIEI. Vol. III, București, 1948, p.159-196.

*Includea Goești, Poieni (Supra-pietri) și Vidra de Mijloc (n. n.).

În cei 11 ani scurși, în ciuda unor fenomene cu consecințe demografice negative (criza economică, foamete și boli, migrarea unor moți spre zonele industriale sau de câmpie¹⁴⁶ ș.a.), populația zonei a crescut cu 4.249 locuitori (medie anuală + 386,27), ajungând în 1941 la 60.404 locuitori. Populația Țării Moților era mai mare: cu 16.334 locuitori față de 1920 (ritmul mediu anual de creștere în cei 21 de ani ridicându-se la 777, 81 locuitori); cu 6.093 locuitori față de 1910 (ritmul mediu anual de creștere în cei 31 de ani ridicându-se la 196,55 locuitori); cu 32.759 locuitori față de 1869 (ritmul mediu anual de creștere în cei 72 de ani cifrându-se la 454, 99 locuitori). Aceste creșteri demografice sunt evidente atât la nivelul întregii zone, cât și al așezărilor.

Câmpeniul număra 3.620 locuitori: + 392 față de 1930 (+ 35,64 locuitori anual); + 722 locuitori față de 1920 (+ 72,2 locuitori anual); + 1.361 locuitori față de 1869 (+ 18,90 locuitori anual). Din punct de vedere etnic¹⁴⁷, în anul 1941 românii reprezentau 97,15 % din totalul populației Țării Moților (97,16 % în anul 1920), iar maghiarii 1,76 % (respectiv 1,94 %). În cei 29 de ani ai aceste a patra perioade (1918-1947), a recensămintelor românești interbelice, statul român unitar a efectuat 3 recensăminte (1920, 1930 și 1941). Ele atestă faptul că populația Țării Moților a crescut continuu: 1920 – 44.070 locuitori; 1930 – 56.155 locuitori (+ 12.085 față de 1920, ritmul mediu anual de creștere ridicându-se la 1.208,5 locuitori); 1941 – 60.404 locuitori (+ 4.249 față de 1930; + 16.334 față de 1920; ritmul mediu anual de creștere ridicându-se la 386, 27 locuitori în primul caz, respectiv 777, 81 în cel de-al doilea). Între primul și ultimul dintre recensămintele acestei perioade, populația Țării Moților a crescut cu 16.334 (+ 37,06 %).

V. PERIOADA RECENSĂMINTELOR SOCIALISTE (1948-1989)

A cincia perioadă la care ne vom referi, are în vedere recensămintele din perioada 1948-1989. Potrivit primului dintre acestea, efectuat la 21 februarie 1956, Țara Moților avea următoarea situație demografică¹⁴⁸ :

Nr. crt.	Localitatea	Nr. locuitorilor
0	1	2
1	Bistra	5.212
2	Roșia Montană	4.169
3	Abrud	4.411
4	Ciuruleasa	2.842
5	Bucium	2.994
6	Săcătura	2.340
7	Neagra	2.184
8	Albac	3.635
9	Arada	3.629
10	Scărișoara	3.950
11	Gârda de Sus	3.880
12	Arieșeni	2.668

¹⁴⁶ Vezi: Ioan Cenaru, Aspecte ale Migrației definitive din zona Munților Apuseni (județul Alba), în APVLVM, Alba Iulia, XXI, 1983, p. 413-416.

¹⁴⁷ Vezi Sabin Manuilă, Evoluția demografică a orașelor și minorităților entice din Transilvania, București, 1929;

Idem, Studiu etnografic asupra populației României, București, 1940.

^{148***} Recensământul populației din 21 februarie 1956. Rezultate generale. Direcția Centrală de Statistică, București, 1959.

0	1	2
13	Sohodol	3.817
14	Vidra	4.275
15	Avram Iancu	4.164
16	Câmpeni	6.348
	TOTAL	60.518

Datele acestui recensământ confirmă faptul că în ciuda vicisitudinilor de care au avut parte moșii, procesul de creștere demografică după Marea Unire a continuat. Datele recensământului din 21 februarie 1956 arată un spor de doar 114 locuitori față de recensământul din anul 1941, ceea ce pentru cei 15 ani scurși ne apare ca nesemnificativ. Explicația acestei situații este următoarea: la grelele pierderi umane pe care le-au suferit moșii în timpul celui de-al doilea război mondial, s-au adăugat numeroase plecări de locuitori din zonă spre zonele dezvoltate economic sau cu posibilități mai lesnicioase de asigurarea a vieții de zi cu zi. Potrivit următorului recensământ, efectuat la 15 martie 1966¹⁴⁹, situația demografică a Țării Moșilor era următoarea:

Nr. crt	Localitatea	Nr. locuitorilor
1	Câmpeni	7.170
2	Bistra	5.673
3	Roșia Montană	4.592
4	Abrud	5.150
5	Ciuruleasa	2.241
6	Bucium	2.953
7	Săcătura	2.165
8	Neagra	2.138
9	Albac	3.539
10	Arada	3.699
11	Scărișoara	4.494
12	Gârda de Sus	3.228
13	Arieșeni	2.991
14	Sohodol	3.389
15	Vidra	4.152
16	Avram Iancu	4.023
	TOTAL	61.597

Creșterea față de 1956 (+ 1.079 locuitori) este, dacă luăm în calcul perioada (10 ani) și numărul localităților moșești (16), simbolică. La nivelul întregii zone creșterea a fost de + 1,78 %, media pe localitate ridicându-se la 67,44 locuitori pentru întregul interval de timp citat, respectiv 6,74 locuitori/an (+ 0,67 locuitori/lunar)! Acest proces este sesizabil și în ceea ce privește cazul „capitalei” Țării Moșilor, Câmpeni: în cei 10 ani (1956-1966) populația așezării a crescut cu 822 locuitori, ceea ce conduce la o medie anuală de 82,2 locuitori; dacă această medie este repartizată la nivelul celor 12 luni, rezultă un spor de 6,85 locuitori/lună. Dacă am accepta că acest spor a fost rezultatul exclusiv al nașterilor locale (omîtându-i pe cei care au migrat cu serviciul sau cu domiciliul aici ș.a.), rezultă un nou născut la 60 de locuitori (luând în calculul

¹⁴⁹ Recensământul populației și locuințelor din 15 martie 1966. Vol. I. Rezultate generale. Partea I. Populație. Direcția Centrală de Statistică, București, 1969.

teoretic faptul că populația așezării era împărțită 50 %-50 % bărbați-femei), ceea ce, să recunoaștem, este greu de crezut (având în vedere și regimul avorturilor!).

Lipsurile acestui recensământ, lacunele sale - datorate în primul rând tradiției locale de sustragere de la aceste înregistrări, care atrăgeau după sine o creștere a obligațiilor fiscale față de stat –sunt cât se poate de evidente, ele caracterizând nu numai acest recensământ ci și cele de dinainte și de după 1956. Începând cu deceniul al șaptelea al secolului al XX-lea, asupra demografiei Țării Moților și-au pus amprenta efectele a două procese majore: îmbătrânirea populației zonei, concomitent cu migrarea masivă – îndeosebi a populației tinere – spre toate zonele industriale ale țării și, îndeosebi, spre cele din Transilvania și Banat. Acest proces se va accentua, ducând, după cum era de așteptat, la o depopulare masivă a așezărilor moțești. Aceasta realitate este evidențiată – la nivelul Țării Moților – de datele recensământului din 5 ianuarie 1977¹⁵⁰:

Nr. crt.	Localitatea	Nr. locuitorilor
1	Câmpeni	7.552
2	Bistra	6.155
3	Roșia Montană	4.505
4	Abrud	4.893
5	Ciuruleasa	1.966
6	Bucium	2.757
7	Săcătura (Vadul Moților)	2.119
8	Neagra (Poiana Vadului)	1.978
9	Albac	3.553
10	Arada (Horea)	3.540
11	Scărișoara	3.425
12	Gârda de Sus	2.833
13	Arieșeni	2.577
14	Sohodol	3.399
15	Vidra	3.824
16	Avram Iancu	3.286
	TOTAL	58.362

Între anii 1966-1977, populația Țării Moților a scăzut de la 61.597 locuitori la 58.362 locuitori (- 3.235 locuitori; - 5,25 %). Repartizând această descreștere pe cei 11 ani scurși, rezultă o medie anuală de descreștere de 294,09 locuitori, ceea ce la nivelul celor 16 așezări moțești dă o medie anuală de descreștere de 18,38 locuitori/localitate, respectiv – 1, 53 locuitori/lunar/localitate.

Orașul Câmpeni, ca urmare a proceselor socio-economice pe care le-a cunoscut, în cei 11 ani scurși a cunoscut o creștere a numărului locuitorilor, de la 7.170 în 1966, la 7.552 în 1977 (+ 382 locuitori; + 5,33 %). Media anuală de creștere pentru cei 11 ani s-a ridicat la 34, 73 locuitori care, repartizați pe cele 12 luni anual, relevă o creștere lunară de 2, 89 locuitori. Socotiți toți ca nou născuți, rezultă un nou născut la 1.307 locuitori (bărbați)! Mișcarea populației Țării Moților în perioada 1966-1980, se prezintă astfel ¹⁵¹ :

¹⁵⁰ Recensământul populației și al locuințelor din 5 ianuarie 1977. Vol. III. Clădiri, locuințe, gospodării. Direcția centrală de statistică, București, 1981, p. 597-598; Claudiu Giurcăneanu (Populația și așezările din Carpații românești, București, 1988, p. 287 – Tabelul nr. 7) dă pentru 1977 alte date.

¹⁵¹ Apud Ioan Cănuș, op. cit., p. 284 (Tabelul nr. 4).

Nr. crt.	Localitatea	Populația medie	Născuți Media an ‰	Decedați Media an ‰	Spor natural Nr.pe 10 ani Media an ‰	Spor total Nr.pe 10 ani Media an ‰	Spor migratoriu Nr.pe 10 ani Media an ‰
1	Abrud	75.920	1.299 17,01	1.034 13,06	265 3,55	- 263 - 3,5	- 528 - 7,0
2	Câmpeni	111.660	2.450 21,9	1.037 9,3	1.413 12,7	907 8,1	- 506 - 4,5
3	Albac	51.931	1.156 22,3	430 8,3	726 14,0	- 356 - 6,9	- 1.082 - 20,8
4	Arieșeni	41.562	828 14,9	328 7,9	500 12,0	- 305 - 7,3	- 805 - 14,4
5	Avram Iancu	55.492	929 16,7	607 10,9	322 5,8	- 683 - 12,3	- 1.005 - 18,1
6	Bistra	88.162	2.098 23,8	873 9,9	1.225 13,9	301 3,4	- 924 - 10,0
7	Bucium	40.862	638 15,6	688 16,8	- 50 - 1,2	- 532 - 13,0	- 482 - 11,8
8	Ciuruleasa	31.718	560 17,7	315 9,9	245 7,7	- 240 - 7,6	- 405 - 15,3
9	Gârda	45.062	871 19,3	432 9,6	439 9,7	- 456 - 10,1	- 895 - 19,9
10	Horea	56.615	1.270 23,3	515 9,4	755 13,8	- 253 - 4,6	- 1.068 - 18,5
11	Poiana Vadului	31.271	670 21,4	280 9,0	390 12,5	- 59 - 1,9	- 449 - 14,4
12	Roșia Montană	67.199	1.169 17,4	898 13,4	271 4,0	- 499 - 7,4	- 770 - 11,5
13	Sohodol	49.004	890 18,2	611 12,5	279 5,7	- 556 - 11,3	- 835 - 17,0
14	Scărișoara	50.687	1.107 21,8	465 9,2	642 12,7	- 511 - 10,0	- 1.153 - 12,7
15	Vadul Moților	32.907	674 20,5	302 9,2	372 11,3	- 160 - 4,9	- 532 - 16,2
16	Vidra	61.233	1.207 19,7	640 10,5	567 9,3	- 501 - 8,2	- 1.068 - 17,4

Depopularea, proces care s-a accentuat în ultimele decenii ale secolului trecut și care continuă și în secolul nostru (Anexa C), a afectat demografic zona Țării Moților, însă ea s-a manifestat diferențiat la nivelul zonei. Ea a fost mai accentuată în unele localități situate la periferia zonei, recordul în bazinul Arieșului deținându-l localitatea Avram Iancu: 4.164 locuitori în anul 1956, 4.023 în 1966, 3.286 în 1977, 3.120 în 1978, 2.873 în 1989, 2.332 în 1999, și procesul continuă. Astfel se explică faptul că numeroase gospodării sunt părăsite, că o foarte mare parte a ogoarelor rămân nelucrate, că o mare parte ierbii rămâne necosită, că o mare parte a locuitorilor sunt oameni în vârstă ș.a. Între cauzele depopulării Țării Moților¹⁵² amintim:

¹⁵² Pompei Cocean, Populația și așezările din carstul Munților Apuseni, în STUDII ȘI CERCETĂRI DE GEOLOGIE, GEOFIZICĂ ȘI GEOGRAFIE. GEOGRAFIE, Tomul XXVIII, 1981, p. 57-68.

- sărăcia și lipsa banilor pentru cea mai mare parte a locuitorilor acestei zone;
- fertilitatea scăzută a solului și greutatea muncilor locale (arat-recoltat, cosit, tăiatul și prelucrarea lemnului, îngrijirea animalelor ș.a.), concomitent cu îmbătrânirea vizibilă a populației zonei;
- limitarea exploatării pădurilor și dispariția lentă a unor ocupații specifice cândva moților (legate de prelucrarea lemnului, vărărit ș.a.), respectiv pierderea surselor de venit aferente;
- lipsa mijloacelor de tracțiune (consecință a reducerii drastice a numărului de animale și, în special a cailor), costurile ridicate ale transportului materiei prime și produselor finite – ciubere, butoaie, putini ș.a.- spre zonele de câmpie; ș.a.;
- concurența unor produse industriale (din plastic ș.a.), care au făcut nerentabilă practicarea unor meșteșuguri tradiționale;
- situația deficitară a infrastructurii locale, lipsa drumurilor de acces modernizate, a curentului electric, dotărilor socio-culturale ș.a.;
- distanțele mari față de centrele economice puternice, care fie nu au permis fie au făcut foarte greu navetismul ori desfacerea produselor din gospodărie;
- nativitatea și rezultatele școlare bune și foarte bune ale copiilor de moți care, după absolvirea școlii generale, s-au îndreptat cu succes spre școli superioare iar după absolvirea acestora nu s-au mai întors în zonă, excepțiile fiind foarte puține, nesemnificative numeric;
- părăsirea definitivă, nu în puține cazuri, a gospodăriei și, în mai puține cazuri (înainte de 1989) plecări temporare (în special ale bărbaților) spre centrele industriale absorbante de forță de muncă, cu revenirea periodică acasă;
- fenomenul invers, de creștere numerică a populației l-au înregistrat cele două orașe ale zonei, respectiv Câmpeni și Abrud, precum și așezările din imediata vecinătate a acestora (Bistra, Roșia Montană ș.a.).

Reprezentând principalele centre economice ale zonei, populația celor două orașe a crescut continuu: 6.348 locuitori în 1956, 7.170 în 1966, 7.552 în 1977, 8.539 în 1985, 8.878 în 1992 – în cazul Câmpeniului, respectiv 4.411 locuitori în 1956, 5.150 în 1966, 4.893 în 1977 (un recul temporar), 6.743 în 1992, 6.690 în 1998 (reculul se repetă) – în cazul Abrudului. Densitatea populației zonei, a cunoscut și ea modificări spectaculoase¹⁵³:

- până la 20 locuitori/km² - Poiana Vadului;
- între 20, 1-30 locuitori/ km² - Bucium;
- între 30, 1-40 locuitori/ km² - Avram Iancu, Gârda, Scărișoara și Ciuruleasa;
- între 40, 1-50 locuitori/ km² - Bistra și Sohodol;
- peste 50 locuitori/ km² - Câmpeni, Abrud, Arieșeni, Horea, Vadul Moților, Vidra,

Roșia Montană și Albac;

La nivelul Țării Moților, densitatea populației era de abia 43 locuitori/ km², în timp ce la nivelul județului Alba ea era de 65, 7 locuitori/ km², iar la nivelul țării de 90, 8 locuitori/ km²¹⁵⁴. Dezvoltarea economică a Câmpeniului, Abrudului, Roșiei Montane, Roșiei Poieni, dezvoltarea căilor de comunicație, integrarea unei părți a forței de muncă feminine în fluxul productiv, sprijinirea dezvoltării zootehniei în zonă, dezvoltarea și amplificarea infrastructurii, creșterea numărului de dotări cu caracter social-edilatar și tehnico-utilitar, extinderea turismului, îmbunătățirea generală a stării de sănătate,

¹⁵³ Ibidem, p. 281 (Tabelul nr.1); Vezi și Ion Popescu-Argeșel, Valea Arieșului, București, 1984, p. 84.

¹⁵⁴ Ioan Cenaru, op. cit., p. 281.

extinderea și perfecționarea dotării acestui sector, natalitatea ridicată în zonă ș.a., au fost factorii care, într-o măsură mai mare sau mai mică, separat sau împreună, la nivelul zonei sau al fiecărei localități în parte, au contribuit la evoluția demografică a zonei Țării Moților în această perioadă.

VI. PERIOADA RECENSĂMINTELOR DE DUPĂ DECEMBRIE 1989

Din cadrul celei de-a șasea perioade a recensămintelor, cele de după 1989, menționăm datele recensământului din 7 ianuarie 1992¹⁵⁵.

Nr. crt.	Localitatea	Numărul locuitorilor	Din care:	
			femei	bărbați
1	Abrud	6.729	3.346	3.383
2	Câmpeni	8.878	4.433	4.445
3	Albac	2.403	1.107	1.296
4	Arieșeni	2.017	982	1.035
5	Avram Iancu	2.217	1.144	1.073
6	Bistra	5.361	2.637	2.724
7	Bucium	2.115	1.116	999
8	Ciuruleasa	1.599	785	814
9	Gârda de Sus	2.130	1.043	1.087
10	Horea	2.336	1.132	1.204
11	Poiana Vadului	1.466	674	792
12	Roșia Montană	4.146	2.134	2.012
13	Scărișoara	2.187	1.076	1.111
14	Sohodol	2.371	1.202	1.169
15	Vadul Moților	1.634	788	846
16	Vidra	2.444	1.218	1.226
	TOTAL	50.033	24.817	25.216

Depopularea Țării Moților este foarte clar reliefată de datele acestui recensământ: - 8.329 locuitori față de 1977; 11.564 locuitori față de 1966; - 6.122 locuitori față de 1930; - 4.625 locuitori față de 1900 ș.a.m.d. De această dată depopularea s-a făcut în detrimentul zonei moților, spre folosul altor zone ale României (orașe în special). Autorul acestui studiu, moț și el, în urmă cu câțiva ani s-a adresat oficial primarilor din zona Țării Moților, înaintându-le un formular tipizat și solicitându-le concursul la întocmirea acestei părți a studiului. Date demografice pentru perioada 1978-1998 ne-au trimis doar primarii din Câmpeni, Abrud, Avram Iancu și Poiana Vadului¹⁵⁶. Iată situația demografică a acestor localități potrivit datelor oficiale înaintate de către primăriile respective:

¹⁵⁵ Recensământul populației și locuitorilor din 7 ianuarie 1992. Vol. I. Populație – structură demografică, București, 1994, p. 912.

¹⁵⁶ Acestora le mulțumim și pe această cale !

Nr crt	Anul	Câmpeni			Abrud			Avram Iancu			Poiana Vadului		
		M	F	+	M	F	+	M	F	+	M	F	+
1	1978	3977	3795	7772	2903	2870	5773	1338	1872	3120	-	-	2200
2	1979	3983	3808	7791	2920	2880	5800	1310	1900	3210	-	-	2192
3	1980	3886	3830	7716	2950	2900	5850	1268	1902	3170	-	-	2159
4	1981	4039	3899	7938	3000	2910	5910	1204	1806	3010	-	-	2140
5	1982	4109	3990	8099	3100	2920	6020	1192	1788	2980	-	-	2113
6	1983	4072	4007	8079	3150	2950	6100	1182	1782	2970	-	-	2072
7	1984	4254	4135	8389	3152	2980	6132	1109	1766	2965	-	-	2029
8	1985	4283	4256	8539	3200	3070	6270	1174	1752	2926	-	-	2003
9	1986	4300	4269	8569	3195	3120	6315	1168	1740	2908	-	-	1976
10	1987	4345	4372	8717	3225	3143	6368	1196	1734	2890	-	-	1935
11	1988	4333	4446	8779	3240	3160	6400	1157	1728	2885	-	-	1904
12	1989	4385	4432	8817	3270	3180	6450	1151	1722	2873	-	-	1882
13	1990	4444	4515	8959	3330	3245	6575	1148	1710	2898	-	-	1833
14	1991	4378	4423	8801	3345	3275	6620	1125	1680	2805	-	-	1760
15	1992	4418	4404	8822	3383	3360	6743	1104	1636	2760	-	-	1717
16	1993	4407	4392	8799	3383	3360	6743	1104	1638	2739	-	-	1665
17	1994	4427	4378	8805	3375	3355	6730	1094	1632	2726	-	-	1589
18	1995	4418	4322	8740	3370	3350	6720	1061	1578	2639	-	-	1576
19	1996	4381	4228	8609	3364	3346	6710	1036	1554	2590	-	-	1552
20	1997	4383	4227	8610	3360	3340	6700	1014	1512	2526	-	-	1556
21	1998	4344	4181	8525	3355	3355	6690	970	1452	2422	853	747	1580
22	1999	-	-	-	-	-	-	934	1398	2332	836	730	1566

La finalul acestui studiu se impun câteva **concluzii**:

- Munții Apuseni au fost, de-a lungul timpului, cei mai populați dintre munții României, fiind umanizați din zona văilor până la cea a culmilor înalte;

- în cadrul lor, Țara Moților a fost cea mai populată zonă montană românească, constituind un adevărat „rezervor” demografic pentru zonele adiacente sau mai îndepărtate ale Transilvaniei în special, ale României în general;

- principala bogăție din totdeauna a Țării Moților n-a constituit-o aurul, cum s-ar părea la prima vedere, ci oamenii, cu adevărat „de aur”;

- în ciuda „tehnicilor” și „practicilor” demografice folosite de vremelnicele stăpâniri străine asupra pământului Transilvaniei, niciodată nu s-a putut eluda sau falsifica faptul că din punct de vedere demografic Țara Moților a fost majoritar românească – în multe localități, secole la rând, procentul românilor fiind de 100% -, că din punct de vedere numeric, în ciuda unor reculuri temporare, generate de boli, molime, războaie, foamete ș.a., populația a crescut continuu până spre sfârșitul secolului trecut;

- zona Țării Moților a avut una dintre cele mai ridicate natalități nu doar la scara Transilvaniei, ci a României în general, moții manifestând un atașament aparte pentru familie, practicând ca pe un adevărat cult tipul de familie extinsă;

- industrializarea forțată de după 1947, a făcut ca orașul să influențeze negativ situația așezărilor moțești rurale, ducând la migrația forței de muncă – tinere îndeosebi, la depopularea așezărilor moțești și îmbătrânirea populației statornice (cu efecte asupra reducerii natalității) și crearea unui dezechilibru între bărbați - femei, în favoarea acestora din urmă;

- condițiile socio-economice locale, infrastructura deficitară, lipsa unei atenții speciale și a măsurilor practice din partea autorităților locale și centrale pentru această zonă fanion a istoriei naționale, lipsa măsurilor practice, sărăcia celei mai mari părți a moților ș.a., determină continuarea procesului de depopulare (părinții sau părintele singur este luat de copilul stabilit la oraș sau în zona de câmpie, fratele plecat îl ajută să plece pe cel rămas aici, unii își cheamă și ajută nepoții să plece, căsătoriile dintre moaștele și moți cu bărbați și femei din alte zone urbane sau rurale ș.a.) într-un ritm mai scăzut, ritm influențat de situația economică generală, de greutatea și costurile vieții la oraș ș.a.

ȚARA MOȘILOR (SECOLELE XVIII-XX)

ANEXA A

URBARI (U), CONSCRIPTII (C), RECENSĂMINTE (R)

Nr. crt.	LOCALITATEA		S E C O L U L																									
	Denumirea veche	Denumirea nouă	XVIII								XIX				XX													
			ANUL EFECTUĂRII																									
			1704C	1714R	1721U	1731R	1733C	1746U	1750C	1762C	1767R	1782R	1785R	1835R	1857R	1869R	1880R	1890R	1900R	1910R	1920R	1929R	1930R	1941R	1956R	1966R	1977R	1992 R
1	CÎMPENI	CÂMPENI			430	2150	435	222	2220	2719	1182	6340	5456	1902		20259	2200	2431	2562	2967	2898	2996	3228	3620	6348	7170	7681	8878
2	CERTEGE	CERTEGE													1147	1340	1269	1243	1264	1219	1138	1156	1307	1436				
3	BISTRA	BISTRA			205	1025	208	85	1220	1681	920	2920	2838		3185	3718	3582	3618	3755	4117	4204	4193	4501	5044	5212	5673	6155	5361
4	CARPINIȘ	CARPINIȘ	160	330	80	400	75	55	400	735	344	835	822		1375			1393	1514	1973	1443		1495	1142				
5	ALBURNUS MAIOR	ROȘIA MONTANĂ					89								3413			3361	3650	2907			2180	2861	4169	4592	4505	4146
6	ALBURNUS MINOR ¹	ABRUD					132		2500	3881	1800		4699		3798				3341	2938	2226		2468	2847	4441	5150	4893	6729
7	ABRUD SAT	ABRUD SAT	285	695	180	800		110				2370	2621		4178			4575	4977	4811	4099		4654	1944				
8	CIURULEASA	CIURULEASA																							2842	2244	1966	1599
9	CORNA	CORNA																789	801	785			687					
10	BUCIUM	BUCIUM	190	265	158	690	150	113	1010	2297	1095	2730	2761		3851			4532	4634	4066	3476		3496	4119	2994	2953	2757	2115
11	SECATURA	VADUL MOTILOR												1399	1593	1716	1795	1811	1845	1967	1889	1992	1968	2270	2340	2165	2119	1634
12	NEAGRA	POIANA VADULUI												1000	2123	2542	2733	2541	2798	3056	3355	3007	2984	2188	2184	2138	1978	1466
13	ALBAC	ALBAC												1272	3961	4588	5166	5312	5805	6519	3011	6576	3099	3528	3635	3539	3553	2403
14	ARADA	HOREA								2472				1767									3460	4138	3629	3699	3540	2336
15	SCĂRIȘOARA	SCĂRIȘOARA			444	2220	447	249	2661		1100	7690	8301	836	4087	4632	5135	5275	5632	6275	3637	6924	5252	4126	3950	4494	3425	2187
16	GÎRDA DE SUS	GÎRDA												2293										3067	3880	3228	2833	2130
17	LĂPUȘ	ARIEȘENI												874									2020	2392	2668	2991	2577	2017
18	SOHODOL	SOHODOL												1831	3550			4248	4442	4173	4708	4596	4793	1995	3817	3389	3399	2371
19	PONOREL	PONOREL													1361	1574	1652	1674	1771	1852	1851	1804	1976	2230				
20	VIDRA DE JOS	VIDRA			329	1640	331	147	1836	2092	910	4795	4376	893	2265	2592	2489	2517	2655	2674	2570	2650	2707	2906	4275	4152	3824	2444
21	VIDRA DE SUS	AVRAM IANCU												1690	2244	2684	2758	2629	3112	3612	3645	3775	3880	4111	4164	4023	3286	2217
TOTAL			635	1290	1806	9030	1867	981	11847	15877	7351	27880	31874	17597	44145	27645	28797	47949	54658	54311	44070	39669	56155	60404	60518	61597	58362	50033

1. Aurario Doia, Aurario Major, s.a.
2. Fond la recensământul din anul 1857
3. Statistică este pe cap de familie (housväter)
Pentru numărul locuitorilor se aplică coeficientul " x 5 ".

Conceptie și redactare:
dr. PĂDUREANU DOMINIU

ANEXA B

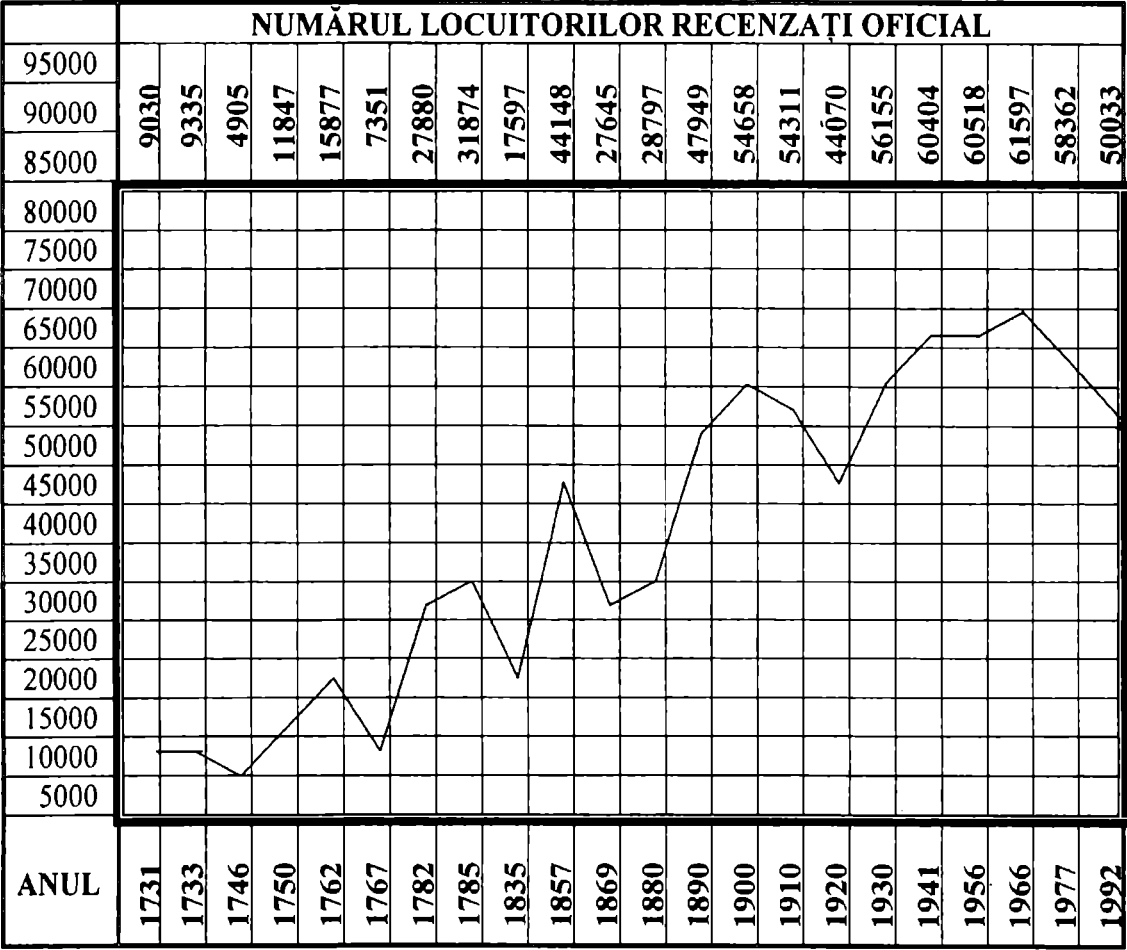
ȚARA MOTILOR
INDICATORI PRIVIND DEMOGRAFIA ZONEI ÎNTRE ANII 1731-1992

Anul efectuării recensământului	Numărul locuitorilor înregistrați oficial	Nr.de ani față de recensământul anterior	Creștere sau descreștere între două recensăminte	Rata de creștere sau descreștere între două recensăminte %	Creștere sau descreștere medie anuală (persoane)	Creștere sau descreștere față de primul recensământ al perioadei (anii scurși)
1731	9.030	-	-	-	-	-
1733	9.335	2	+ 305	+ 3, 38	+ 152, 50	+ 305 (2)
1746	4.905	13	- 4.430	- 47, 46	- 340, 77	- 4.125(25)
1750	11.847	4	+ 6.942	+ 141, 53	+1.735, 50	+ 2.817(29)
1760/62	15.877	12	+ 4.030	+ 34, 02	+ 335, 83	+ 6.847(41)
1782	27.880	20	+ 12.435	+ 80, 51	+ 621, 75	+ 18.850(61)
1785	31.874	3	+ 3.994	+ 14, 33	+1.331, 33	+ 22.844(64)
1835	17.597	50	- 14.277	- 44, 79	- 285, 54	+ 8.567(114)
1857	44.148	22	+ 26.531	+ 150, 77	+ 1.205, 95	+35.118(136)
1869	27.645	12	- 16.503	- 37, 38	- 1.375, 25	-
1880	28.797	11	+ 1.152	+ 4, 17	+ 104, 73	+ 1.152(11)
1890	47.949	10	+ 19.152	+ 66, 51	+1.915, 20	+ 20.304(21)
1900	54.658	10	+ 6.709	+ 13, 99	+ 670, 90	+ 27.013(31)
1910	54.311	10	- 347	- 0, 64	- 34, 70	+ 26.666(41)
1920	44.070	10	- 10.241	- 18, 86	- 1.024, 10	-
1930	56.155	10	+ 12.085	+ 27, 42	+1.208, 50	+ 12.085(10)
1941	60.404	11	+ 4.249	+ 7, 57	+ 386, 27	+ 16.334(21)
1956	60.518	15	+ 114	+ 0, 19	+ 11, 40	-
1966	61.597	10	+ 1.079	+ 1, 78	+ 107, 90	+ 1.079(10)
1977	58.362	11	- 3.235	- 5, 25	- 294, 09	- 3.225(21)
1992	50.033	15	- 8.329	- 14, 27	- 832, 90	- 10.485(36)

Concepție și redactare
Dominuț Pădurean

ȚARA MOȚILOR

GRAFIC
EVOLUȚIA DEMOGRAFICĂ ÎNTRE ANII 1731-1992

Concepție și redactare
Dominuț Pădurean

THE DEMOGRAPHIC EVOLUTION OF THE ROMANIANS FROM THE APUSENI MOUNTAINS BETWEEN THE 18-20TH CENTURIES

Abstract

This study analyses the demographic situation in the Țara Moșilor between the 17th and 20th centuries.

The survey data reveal that the Western Mountains were the most populated mountains in Romania and within this area, Țara Moșilor was the most populated Romanian mountain area.

This hallmark area in the history of Transylvania characterized by a high rate of natality and families with many children – these being the primary wealth of the area and not the gold as one may think at first sight !- was indeed a demographic “reservoir” for the adjacent and more remote areas of Transylvania in particular, and Romania in general.

This area with a Romanian population as majority, has been characterized by the fact that most of the towns and villages have had a 100 % Romanian population.

Further on, the author analyses the demographic “techniques” used by the foreign authorities that ruled Transylvania temporarily: the demographic evasion between 1652-1918, the running away of the Țara Moșilor inhabitants from their native county (1691-1918), deportation of the Țara Moșilor inhabitants after the uprising in 1784, the massive emigrations from the area and the colonization of the Țara Moșilor inhabitants after 1918, the depopulation of the area in the last decades of the 20th centuries etc.